

Regeringens proposition

1997/98:117

Framtidsformer – Handlingsprogram för arkitektur, formgivning
och design

Prop.
1997/98:117

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 5 mars 1998

Göran Persson

Marita Ulvskog
(Kulturdepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen redovisas ett handlingsprogram för arkitektur, formgivning och design. För första gången tas initiativ för att få en samlad politik för området. De förslag som nu läggs fram skall ses som ett första steg för att förverkliga handlingsprogrammet.

I propositionen föreslås att målen för statens arbete med arkitektur, formgivning och design fastställs. Vidare föreslås ändringar i väglagen (1971:948), plan- och bygglagen (1987:10) och lagen (1995:1649) om byggande av järnväg, som innebär att det görs tydligt att en estetiskt tilltalande utformning skall kunna hävdas vid byggande och planläggning.

Ett antal åtgärder som kommer att vidtas för att staten skall vara förebildlig vad gäller arkitektur, formgivning och design redovisas. Föreningen Svensk Form föreslås få ett nationellt uppdrag inom området formgivning och design. Ett antal regeringsuppdrag kommer att ges till flera olika myndigheter.

Innehållsförteckning

1	Förslag till riksdagsbeslut	4
2	Lagtext.....	5
2.1	Förslag till lag om ändring i väglagen (1971:948)	5
2.2	Förslag till lag om ändring i plan- och bygglagen (1987:10).....	6
2.3	Förslag till lag om ändring i lagen (1995:1649) om byggande av järnväg.....	8
3	Ärendet och dess beredning.....	9
4	Utgångspunkter.....	10
4.1	Bakgrund.....	10
4.2	Arkitektur, formgivning, design och kvalitet	10
5	Mål för statens arbete med arkitektur, formgivning och design	12
6	Lagstiftning.....	15
6.1	Behovet av lagändringar	15
6.2	Plan- och bygglagen.....	17
6.2.1	Estetiskt tilltalande utformning som ett allmänt intresse	17
6.2.2	Byggnaders yttre form, utformning och placering	19
6.2.3	Ändring av byggnader.....	20
6.2.4	Kommunens ansvar för en estetiskt tilltalande miljö	21
6.3	Väglagen och lagen om byggande av järnväg.....	23
6.3.1	Väglagen.....	23
6.3.2	Lagen om byggande av järnväg	24
7	Offentligt och förebildligt.....	25
7.1	Staten som förebild	25
7.2	Kvalitetsarbete inom statliga myndigheter	27
7.3	Ekonomiska styrmedel	30
8	Det offentliga rummet.....	32
8.1	Helhetsperspektiv på det offentliga rummet.....	32
8.2	Samverkan i bevarande- och utvecklingsområden	34
9	Kunskap och kompetens.....	36
9.1	Universitet och högskolor	36
9.1.1	Arkitektutbildning.....	37
9.1.2	Designutbildning.....	38
9.1.3	Samverkansfrågor	39
9.1.4	Forskning	42
9.1.5	Praktik för studenter.....	43
9.2	Förskola och skola	44
10	Information, debatt och marknad.....	46
10.1	Debatt och utställning	47
10.2	Nationellt uppdrag inom formgivning och design	50

10.3	Design och näringsliv.....	51	Prop. 1997/98:117
11	Kostnadskonsekvenser.....	54	
12	Författningskommentar.....	55	
12.1	Förslaget till lag om ändring i väglagen (1971:948)	55	
12.2	Förslaget till lag om ändring i plan- och bygglagen (1987:10).....	55	
12.3	Förslaget till lag om ändring i lagen (1995:1649) om byggande av järnväg.....	56	
	Bilaga 1 Sammanfattning av förslaget till handlingsprogram.....	57	
	Bilaga 2 Utdrag ur förslag till handlingsprogram, lagstiftning	59	
	Bilaga 3 Remissinstanser	63	
	Bilaga 4 Deltagarförteckning remissmöte.....	64	
	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 5 mars 1998.....	65	

1 Förslag till riksdagsbeslut

Prop. 1997/98:117

Regeringen föreslår att riksdagen

dels antar regeringens förslag till

1. lag om ändring i väglagen (1971:948),
2. lag om ändring i plan- och bygglagen (1987:10),
3. lag om ändring i lagen (1995:1649) om byggande av järnväg,
4. mål för en statlig politik för arkitektur, formgivning och design (avsnitt 5),

dels godkänner

ett tidsbegränsat nationellt uppdrag inom området formgivning och design (avsnitt 10.2).

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i väglagen (1971:948)

Häri genom föreskrivs att 4 och 13 §§ väglagen (1971:948)¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 §²

Väghållning omfattar byggande och drift av väg.

Vid väghållning skall tillbörlig hänsyn tas till enskilda intressen och till allmänna intressen, såsom trafik-säkerhet, miljöskydd, naturvård och kulturmiljö vård.

Vid väghållning skall tillbörlig hänsyn tas till enskilda intressen och till allmänna intressen, såsom trafik-säkerhet, miljöskydd, naturvård och kulturmiljö. *En estetisk utformning skall eftersträvas.*

13 §

Vid byggande av väg skall tillses, att vägen får sådant läge och utförande att ändamålet med vägen vinnes med minsta intrång och olägenhet utan oskäligen kostnad.

Vid byggande av väg skall tillses, att vägen får sådant läge och utförande att ändamålet med vägen vinnes med minsta intrång och olägenhet utan oskäligen kostnad, *och att hänsyn tas till stads- och landskapsbilden och till natur- och kulturvården.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1999.

¹ Lagen omtryckt 1987:459.

² Senaste lydelse 1988:953.

2.2 Förslag till lag om ändring i plan- och bygglagen (1987:10)

Prop. 1997/98:117

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 2 §, 3 kap. 1 och 10 §§ samt 11 kap. 1 § plan- och bygglagen (1987:10)¹ skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap

2 §²

Planläggning skall, med beaktande av natur- och kulturvärden, främja en ändamålsenlig struktur av bebyggelse, grönområden, kommunikationsleder och andra anläggningar. Även en från social synpunkt god livsmiljö, goda miljöförhållanden i övrigt samt en långsiktigt god hushållning med mark och vatten och med energi och råvaror skall främjas. Hänsyn skall tas till förhållandena i angränsande kommuner.

Planläggning skall, med beaktande av natur- och kulturvärden, främja en ändamålsenlig struktur *och en estetiskt tilltalande utformning* av bebyggelse, grönområden, kommunikationsleder och andra anläggningar. Även en från social synpunkt god livsmiljö, goda miljöförhållanden i övrigt samt en långsiktigt god hushållning med mark och vatten och med energi och råvaror skall främjas. Hänsyn skall tas till förhållandena i angränsande kommuner.

Vad som anges i första stycket skall beaktas även i andra ärenden enligt denna lag.

3 kap.

1 §

Byggnader skall placeras och utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- eller landskapsbilden och till natur- och kulturvärdena på platsen. Byggnader skall ha en yttre form och färg, som är lämplig för byggnaderna som sådana och ger en god helhetsverkan.

Byggnader skall placeras och utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- eller landskapsbilden och till natur- och kulturvärdena på platsen. Byggnader skall ha en yttre form och färg som är *estetiskt tilltalande*, lämplig för byggnaderna som sådana och *som* ger en god helhetsverkan.

¹ Lagen omtryckt 1992:1769.

² Senaste lydelse 1995:1197.

10 §³

Ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens *särdrag* beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas till vara.

Ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens *karaktärsdrag* beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas till vara.

11 kap.

1 §

Utöver de uppgifter byggnadsnämnden har enligt övriga föreskrifter i denna lag skall nämnden

1. verka för en god byggnadskultur samt en god stads- och landskapsmiljö,

1. verka för en god byggnadskultur samt en god *och estetiskt tilltalande* stads- och landskapsmiljö,

2. uppmärksamt följa den allmänna utvecklingen inom kommunen och dess närmaste omgivning samt ta de initiativ som behövs i frågor om planläggning, byggande och fastighetsbildning,

3. samarbeta med myndigheter, organisationer och enskilda vilkas arbete och intressen berör nämndens verksamhet,

4. lämna råd och upplysningar i frågor som rör nämndens verksamhet,

5. övervaka efterlevnaden av denna lag och med stöd av lagen meddelade föreskrifter och beslut.

Byggnadsnämnden skall ta till vara de möjligheter lagen ger att för enkla och underlätta ärenden för enskilda och bör därvid verka för att lagens föreskrifter om begränsning av bygglovsplikten vinner tillämpning.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1999.

³ Senaste lydelse 1994:852.

2.3 Förslag till lag om ändring i lagen (1995:1649) om byggande av järnväg

Prop. 1997/98:117

Härigenom föreskrivs att 1 kap. 3 § lagen (1995:1649) om byggande av järnväg skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

3 §

Vid planläggning av järnväg och vid prövning av ärenden om byggande av järnväg skall lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m. tillämpas. Vid planläggning, byggande och underhåll av järnväg skall hänsyn tas till både enskilda och allmänna intressen.

Vid planläggning av järnväg och vid prövning av ärenden om byggande av järnväg skall lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m. tillämpas. Vid planläggning, byggande och underhåll av järnväg skall hänsyn tas till både enskilda *intressen och allmänna intressen såsom miljöskydd, naturvård och kulturmiljö. En estetisk utformning skall eftersträvas.*

4 §

Vid planläggning och byggande av järnväg skall tillses, att järnvägen får ett sådant läge och utförande att ändamålet med järnvägen vinnas med minsta intrång och olägenhet utan oskälig kostnad.

Vid planläggning och byggande av järnväg skall tillses, att järnvägen får ett sådant läge och utförande att ändamålet med järnvägen vinnas med minsta intrång och olägenhet utan oskälig kostnad, *och att hänsyn tas till stads- och landskapsbilden och till natur- och kulturvärden.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1999.

Kulturutredningen föreslog i sitt slutbetänkande Kulturpolitikens inriktning (SOU 1995:84) att regeringen i likhet med vad som skett i andra länder skulle ta fram ett förslag till nationellt arkitekturpolitiskt handlingsprogram. Utredningen drog också upp förslag till riktlinjer för en nationell politik för områdena bild och form i vilket inbegreps formgivning och industridesign. I propositionen Kulturpolitik (1996/97:3) bedömde regeringen att ett handlingsprogram för arkitektur och formgivning borde utarbetas och mål formuleras för ett sådant program. Kulturutskottet delade regeringens bedömning när det gällde mål och åtgärder (bet. 1996/97:KrU1, rskr. 1996/97:129).

Efter riksdagens behandling av propositionen tillsatte regeringen en arbetsgrupp inom Regeringskansliet med uppgift att bl.a. utarbeta förslag till handlingsprogram. I arbetsgruppen ingår representanter för Kultur-, Utrikes-, Kommunikations-, Finans-, Utbildnings-, Inrikes-, Närings- och handels- och Miljödepartementen.

Boverket har på regeringens uppdrag redovisat hur den aktuella lagstiftningen inom plan- och byggområdet inverkar på den arkitektoniska kvaliteten. Uppdraget har redovisats i rapporten Arkitektonisk kvalitet och PBL (Boverkets rapport 1997:1). Rapporten har remissbehandlats.

Arbetsgruppen har utarbetat departementspromemorian Framtidsformer: Förslag till handlingsprogram för arkitektur & formgivning (Ds 1997:86). En sammanfattning av promemorian och arbetsgruppens lagförslag finns i *bilaga 1* respektive *bilaga 2*. Promemorian har remissbehandlats. Remissinstanserna är förtecknade i *bilaga 3*. Under remisstiden hölls ett remissmöte om förslagen i promemorian. Deltagarna vid detta möte finns förtecknade i *bilaga 4*. En sammanställning över remissyttrandena och vad som framkom under remissmötet finns tillgänglig i Kulturdepartementet (dnr Ku97/4825/Ka).

Lagrådet

I propositionen föreslås ändringar i väglagen (1971:948), plan- och bygglagen (1987:10) samt lagen (1995:1649) om byggande av järnväg. Ändringarna är av sådan karaktär att Lagrådets hörande skulle sakna betydelse.

4.1 Bakgrund

Arkitektur, formgivning och design är en del av vår kultur och vårt samhälle. Det vi bygger och de föremål vi formger skapar den omgivning som påverkar vårt sätt att leva. Därför måste vår omgivning uppfylla höga krav på kvalitet ur bl.a. funktionell, teknisk, ekologisk och estetisk synvinkel.

I det arbete med frågor om arkitektur, formgivning och design som regeringen inledde i och med propositionen om kulturpolitik läggs stor vikt vid hur staten genom egna åtgärder kan stimulera också andra att lyfta fram kvalitetsfrågor i den byggda och formade miljön. Vidare betonas värdet av debatt och ökad insikt kring dessa frågor. Det förslag till handlingsprogram som en arbetsgrupp inom Regeringskansliet har utarbetat utgör inledningen till en långsiktig process för förbättrad kvalitet i den byggda miljön. Vissa frågor behöver dock utvecklas vidare, det gäller särskilt inom områdena formgivning och design samt park och landskap. Arbetsgruppen kommer att fortsätta sitt arbete.

Regeringen har även vidtagit åtgärder för att förbättra förutsättningarna för en god utveckling av svensk arkitektur, formgivning och design. Bland dessa åtgärder kan exempelvis följande nämnas: Boverket har på regeringens uppdrag analyserat vilken roll lagstiftningen har spelat för den arkitektoniska kvaliteten (Arkitektonisk kvalitet och PBL, Boverkets rapport 1997:1). Myndigheter som förvaltar fastigheter och anläggningar har på regeringens uppdrag redovisat hur de arbetar eller avser att arbeta för att främja arkitektoniska och gestaltningsmässiga kvaliteter i sin verksamhet. Arkitekturmuseet har fått nya lokaler och tillförts ökade anslag, bl.a. för produktion av en basutställning. Röhsska museet har fått ett nätverksansvar för konsthantverk och formgivning samt särskilda medel för ändamålet. Göteborgs universitet, Umeå universitet och Konstfack har av regeringen tilldelats medel för att genomföra samarbetsprojekt mellan de konstnärliga och tekniska utbildningarna och näringslivet. Kungl. Konsthögskolan anordnar påbyggnadsutbildningar för arkitekter, konstnärer och tekniker i vägars, broars och övriga trafikmiljöers konstnärliga gestaltning. Vidare är de arkitektoniska kvaliteterna en av de aspekter som skall beaktas i kommuners arbete med lokala investeringsprogram för en ekologiskt hållbar utveckling.

4.2 Arkitektur, formgivning, design och kvalitet

I propositionen om kulturpolitik användes begreppen arkitektur och formgivning. De avser i sammanhanget planering och gestaltning av miljön i vid bemärkelse och omfattar allt från stadsbyggnadskonst, landskapsarkitektur, byggnadskonst och inredning till utformning av föremål.

Följande kan sägas om begreppen som används i denna proposition. *Arkitektur* avser normalt byggnadskonst, byggnadsstil eller byggnadssätt.

Begreppet används också i en vidare betydelse och innefattar även inrednings- och landskapsarkitektur samt utformning av bebyggelsemiljöer.

Formgivning står i ordets ursprungliga mening för utformningen av föremål. Av historiska skäl har begreppet kommit att förknippas med det handgripliga formandet av produkter där materialkunskapen spelar stor roll. För att markera att motsvarande arbete i en industriell process också innebär ett ingripande i denna har ordet *design* vunnit gehör inom den yrkesgrupp som kallar sig industridesigner. Enligt detta språkbruk ges begreppet design en vidare betydelse än begreppet formgivning och används både om processen, professionen och den färdiga produkten. På detta sätt kommer begreppen att användas i det följande.

Kvalitet kan inte definieras en gång för alla. Våra erfarenheter, kunskaper och värderingar påverkar hur vi ser på kvalitet. Vad som anses utgöra god kvalitet förändras också av situationen och tiden. God kvalitet i vår miljö förutsätter att vi fortlöpande ifrågasätter vilka behov vi skall prioritera och vilka lösningar som skall möta våra behov. Bebyggelse, byggnader eller föremål utformas för att användas. De skall anpassas till brukarna och genom sin form vägleda dem i användningen. Men det är inte bara fråga om att lösa praktiska problem. I god arkitektur, formgivning och design finns alltid en estetisk formgivningsidé som kan ta sig uttryck i en strävan att tydliggöra objektets egenskaper, t.ex. konstruktion och praktisk funktion.

I arkitektur, formgivning och design görs en sammanvägning mellan olika krav och behov. Ofta är det frågan om krav och behov som står i motsats till varandra som skall vägas samman till en väl fungerande helhet: funktion, brukbarhet, hushållning med naturresurser, god gestaltning, för ändamålet anpassad teknik och kostnadseffektivitet. I god arkitektur, formgivning och design finns det helhet och sammanhang.

Landskap, byggnader och föremål skall berika våra liv i dag och de skall svara mot olika människors skilda behov. De skall också klara förändringar över tiden och kunna anpassas och användas även i förändrade situationer. Det vi producerar i dag blir ett avtryck av vår tid och något vi med stolthet skall kunna lämna över till kommande generationer.

5 Mål för statens arbete med arkitektur, formgivning och design

Prop. 1997/98:117

Regeringens förslag: Statens engagemang i arkitektur, formgivning och design skall ha följande mål:

- Arkitektur, formgivning och design skall ges goda förutsättningar för sin utveckling.
- Kvalitet och skönhetsaspekter skall inte underställas kortsiktiga ekonomiska överväganden.
- Kulturhistoriska och estetiska värden i befintliga miljöer skall tas till vara och förstärkas.
- Intresset för hög kvalitet inom arkitektur, formgivning, design och offentlig miljö skall stärkas och breddas.
- Offentligt och offentligt understött byggande, inredande och upphandlande skall på ett föredömligt sätt behandla kvalitetsfrågor.
- Svensk arkitektur, formgivning och design skall utvecklas i ett fruktbart internationellt samarbete.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Förslagen till mål för statens arbete med arkitektur, formgivning och design bemöts positivt av flertalet remissinstanser. Vissa förslag till smärre ändringar och tillägg har framförts.

Riksdagens tidigare överväganden: Riksdagen har i behandlingen av regeringens proposition om kulturpolitik ställt sig bakom regeringens bedömning beträffande vilka mål ett handlingsprogram skall medverka till att uppnå (bet. 1996/97:KrU1, rskr. 1996/97:129).

Skälen för regeringens förslag: Enligt regeringens bedömning behöver åtgärder vidtas för att främja god arkitektur, formgivning och design. Ambitionen måste vara att Sverige – som ett utvecklat välfärdssamhälle – skall vara en förebild inom områdena arkitektur, formgivning och design. De mål som nu läggs fast bör främja en utveckling i denna riktning.

I huvudsak stämmer de mål som nu ställs upp för ett handlingsprogram för arkitektur, formgivning och design överens med vad som angavs i propositionen om kulturpolitik (s. 107 f.). Regeringen anser dock i likhet med arbetsgruppen att det första målet bör kompletteras på ett sådant sätt att designens betydelse för den ekonomiska utvecklingen uppmärksammas. Regeringen gör vidare den bedömningen att de ändringsförslag som framförts av vissa remissinstanser ryms inom de förslag till mål som formulerats.

Arkitektur, formgivning och design skall ges goda förutsättningar för sin utveckling

Bra arkitektur, formgivning och design utgår från goda förutsättningar. Lagstiftning och andra föreskrifter måste på ett tydligt sätt bidra till att utformningen, förvaltningen och skötseln av den byggda miljön leder till resultat som är i samhällets intresse. Utformningen av städer, parker, infrastrukturutbyggnad och byggnader angår alla – inte bara dem som är direkt inblandade i byggprocessen – och fortsätter att påverka sin omgiv-

ning långt efter färdigställandet. Det långa perspektivet gör förvaltningskedet viktigt och förutsätter god kunskap om den befintliga bebyggelsens egenskaper med dess kvaliteter och brister.

Formgivning och design har stor betydelse för den ekonomiska utvecklingen och för industriella framgångar inte minst på exportmarknaden. Allt högre krav ställs i dag på identitet och funktion hos de föremål som säljs på denna marknad. Det är därför angeläget att svensk design internationellt förknippas med en tydlig och genomtänkt identitet och att svenskt näringsliv inriktar sina ansträngningar på att utnyttja designen som ett viktigt konkurrensmedel. En målmedveten stimulans av efterfrågan på god form genom en satsning på produktutveckling, information och marknadsföring är av vikt för tillväxt och kvalitet inom formområdet.

Kvalitet och skönhetsaspekter skall inte underställas kortsiktiga ekonomiska överväganden

Byggnad och produktion av bruksföremål skall i första hand tillgodose praktiska vardagsbehov. När tekniska och kortsiktiga ekonomiska aspekter tar över andra hänsyn riskerar vi att få miljöer och föremål med låg brukbarhet och begränsad livslängd. Sett i ett längre perspektiv är omsorgsfullt gestaltad arkitektur, formgivning och design mycket ändamålsenlig. Ett sådant synsätt utgår från kravet på långsiktig användbarhet, från materialtillgång, teknik, produktions- och distributionsvillkor samt från hushållning med ekonomiska resurser och naturresurser. Arkitektur, formgivning och design är problemlösning – en kreativ process i utformningen av produkter, byggnader, platser och landskap. God arkitektur, formgivning och design är en optimal kombination av kvalificerat arkitekt- och formgivningsarbete och gediget och högkvalificerat utförande där arkitekters, formgivares, designers, teknikers och hantverkares skicklighet och materialkännedom utnyttjas och får komma till sin rätt. Den byggda miljöns livslängd gör drift- och underhållsaspekten särskilt viktig. I bra planering paras dessa kunskaper med hög social medvetenhet och insikt om människors behov av en god livsmiljö och vilja att vara med och påverka den.

I arbetet för en hållbar utveckling är det angeläget att förlänga livslängden på våra investeringar i produkter och i den fysiska miljön. Ett bra sätt att göra detta är att ge våra produkter en hög kvalitet – inte minst estetiskt. Estetiska och andra immateriella värden höjer dessutom bruksvärdet.

Kulturhistoriska och estetiska värden i befintliga miljöer skall tas tillvara och förstärkas

Ny arkitektur skall berika och förnya den befintliga miljön men samtidigt utgå från den äldre bebyggelsens värden, de naturgivna förutsättningarna och helhetsmiljön. Samspelet mellan naturmiljön, det kulturhistoriska bevarandearbetet och den nyskapande arkitekturen är av stor betydelse för kvaliteten i den miljö vi lever i. Betydelsen av vardagslandskapets värden skall lyftas fram och ges ökad tyngd vilket sammantaget leder till en förstärkning av de kulturhistoriska och estetiska värdena.

Intresset för hög kvalitet inom arkitektur, formgivning, design och offentlig miljö skall stärkas och breddas Prop. 1997/98:117

Goda resultat förutsätter bred medverkan från alla dem som deltar i skapandet av vår miljö och ett levande intresse hos allmänheten. För att stimulera ett ökat intresse och ökad kunskap krävs kunskapshöjande insatser och en intensifierad offentlig debatt.

Offentligt och offentligt understött byggande, inredande och upphandlande skall på ett föredömligt sätt behandla kvalitetsfrågor.

Hur staten, landstingen och kommunerna och deras bolag bygger och förvaltar sina egna byggnader och miljöer och härvid svarar för den demokratiska dialogen med allmänheten liksom hur inredningar, produkter och bruksföremål väljs är speciellt betydelsefullt. Här framgår tydligt vilka prioriteringar som offentliga instanser gör samt deras inställning till kvalitetsfrågor. Det gäller såväl offentliga byggnader med högt symbolvärde, t.ex. riksdags- och regeringsbyggnader, domstolar, universitet, museer och liknande som de vardagliga arbets- och trafikmiljöerna samt sjukhusen och skolorna.

Svensk arkitektur, formgivning och design skall utvecklas i ett fruktbart internationellt samarbete

Sveriges ökade internationella kontakter och förpliktelser gör det viktigt att delta i, påverkas och inspireras av vad som händer utomlands också inom arkitektur-, formgivnings- och designområdena. Historien visar att svensk arkitektur, formgivning och design när den varit som bäst haft en förmåga att ta till sig och vidareutveckla internationella impulser och att i sin tur inspirera andra länder. I en levande nationell kultur förs en öppen dialog med utländska erfarenheter och experiment. Att se den egna arkitekturen, formgivningen och designen i ljuset av arbetet i andra länder ger ovärderliga insikter om begränsningar och möjligheter.

6.1 Behovet av lagändringar

Regeringens bedömning: Det bör tydligt framgå av lagstiftningen att estetiska värden skall beaktas och tas tillvara vid utformningen av vår byggda miljö. Vissa ändringar i plan- och bygglagen, väglagen och lagen om byggande av järnväg bör göras i detta syfte.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Ändringar i plan- och bygglagen i syfte att främja estetik och arkitektonisk kvalitet tillstyrks av så gott som samtliga remissinstanser som kommenterat frågan. Bland de som tillstyrker finns bl.a. *Hovrätten för Övre Norrland, Kammarrätten i Göteborg, Länsstyrelserna i Stockholms län och i Norrbottens län, Hjo, Sölvesborg och Malmö kommuner, Vägverket* samt *Chalmers tekniska högskola AB*. *Bostadsrättsorganisationen SBC* motsätter sig förslagen som enligt organisationen redan tillgodoses av befintlig lagstiftning. En avvikande uppfattning har även *Riksbyggen* och *Uppsala universitet* som inte anser att ämnen som arkitektur och estetik kan styras av myndighetsregler. *Hysesgästernas riksförbund, ArkitektFörbundet* och *Östersunds kommun* anser att förslagen borde varit mer långtgående och efterlyser bl.a. fler av de reformförslag som presenterats av Boverket. *Svenska kommunförbundet*, som är positivt till förslaget, betonar att lagstiftning i sig inte leder till faktiska förändringar. Enligt förbundet måste domstolarna tillmäta kommunernas bedömningar större värde vid överprövning. Flera remissinstanser, däribland *ArkitektFörbundet* framför att uttryck som "estetisk" närmare bör utvecklas för att kunna tillämpas av olika myndigheter. *Länsrätten i Östergötlands län* menar att tillämpningen av bestämmelser om estetik är förenad med stora svårigheter och inte annat än i ytterlighetsfall torde lämpa sig för ett domstolsavgörande. *Riksantikvarieämbetet* anser att en estetiskt utformad miljö bör vara ett allmänt intresse vid beslut enligt plan- och bygglagen. Handikapporganisationerna *Bygg klokt* och *European Institute for Design and Disability* befarar att lagändringarna kan motverka ökad tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga om det inte samtidigt framgår att dessa värden också kan tillgodoses. Även *Statens kulturråd* uppmärksammar handikappfrågan.

Skälen för regeringens bedömning: Plan- och bygglagen intar en central roll i det regelsystem som anger förutsättningarna för planering och byggande. Lagen innehåller olika slags krav som skall leda till att den byggda miljön sammantaget får en god kvalitet. En omsorgsfullt utformad miljö med en hög kvalitet utmärks av att flera olika aspekter – funktionella, tekniska, ekologiska, estetiska, sociala och ekonomiska – sammanvägs till en helhet. Plan- och bygglagen ger uttryck för en sammanvägd syn på de kvalitetskrav som skall ställas på den byggda miljön. Regeringen instämmer i arbetsgruppens bedömning att plan- och bygg-

lagen inte tillräckligt tydligt anger att också estetisk utformning skall beaktas vid de bedömningar som görs enligt lagen. I Norge har nyligen bestämmelser om estetiska hänsyn införts i lagstiftningen och det är regeringens bedömning att estetisk utformning bör ges en tydligare ställning också i svensk lagstiftning. Regeringen återkommer med sådana förslag i följande avsnitt.

Väg- och järnvägsbyggande är verksamheter som har stor betydelse för stads- och landskapsbilden. Även de lagar som reglerar dessa verksamheter bör ge uttryck för att estetiska värden skall beaktas. Regeringen föreslår därför att ändringar vidtas i dessa lagar med samma syfte som ändringarna i plan- och bygglagen.

Ett intresse att väga mot andra intressen

De lagar som regeringen nu föreslår ändringar i har alla bestämmelser om att olika allmänna intressen skall vägas mot enskilda intressen. Avsikten med lagändringarna är att ge estetiska värden en tydligare ställning bland de övriga allmänna intressen som skall beaktas. Omsorgen om de estetiska värdena är således ett intresse att beakta bland andra. Avsikten med förslaget är inte att åstadkomma en förskjutning mellan å ena sidan de allmänna och å andra sidan de enskilda intressen som skall vägas mot varandra vid prövningen.

Estetiska värden som begrepp

Estetisk kan användas i två betydelser, dels i betydelsen ”som har att göra med estetik”, dels i betydelsen ”som präglas av skönhet”. Estetiska värden eller kvaliteter är något som vi tillskriver t.ex. olika föremål, byggnader eller miljöer. Det är fråga om bedömningar, men som framhålls av arbetsgruppen och av flera remissinstanser kan olika komponenter som är väsentliga för bedömningar av estetiska värden i den byggda miljön beskrivas. Sådana värden avser exempelvis hur byggnader eller bebyggelse genom sin färgsättning, storlek och skala, materialval, fasadutformning, yttre rumsbildningar och markanslutning samspelar med sin omgivning och gestaltar de funktioner som skall tillgodoses genom åtgärden. Utgångspunkten vid bedömningar måste vara att åtgärder som är aktuella tillför helhetsbilden positiva värden och inte förvanskar egenskaper som kan anses vara värda att bevara. Vid sådana bedömningar är det bl.a. av betydelse hur synlig åtgärden är. Skalbrott, uppseendeväckande färgsättning eller starkt avvikande formgivning måste till exempel utsättas för en mer kritisk granskning än mindre synliga tillägg. Dock kan även smärre förändringar såsom utbyte av fönster, fasadbeklädnad eller takbeläggning få avgörande betydelse för byggnader som sådana och för helhetsintrycket. Det bör framhållas att det med ”samspel med omgivningen” inte menas att all utformning måste följa omgivningens mönster. Respekt för omgivningen utesluter inte nyskapande.

Även om det till del går att beskriva vad som avses med estetiska värden är det uppenbart att det är svårt att finna en lämplig utformning av bestämmelser som skall tillgodose dessa värden. Som framgår av det tidigare är estetiska värderingar bedömningar och därmed föränderliga över tiden, liksom andra värderingar. Estetiska krav, liksom andra kvalitetskrav, måste utgå från värderingar som har en betydande grad av allmän acceptans. De måste samtidigt ställas med utgångspunkt i omständigheterna i det enskilda fallet, omgivningens förutsättningar och värden, byggnaders funktion m.m. Liknande tolkningar måste göras av andra allmänna intressen som skall sammanvägas i ärenden som prövas enligt plan- och bygglagen. I propositionen med förslag till ny plan- och bygglag (prop. 1985/86:1) framhölls att bestämmelserna om allmänna intressen är allmänt hållna för att tolkningen av dem skall kunna påverkas av förändringar i samhället (s. 469). Regeringen har tidigare redovisat att det är önskvärt att det direkt av lagstiftningen framgår att estetiska värden skall beaktas. Med den angivna bakgrunden anser regeringen att det är möjligt att utforma tydliga bestämmelser. För att det skall framgå att estetiska bedömningar är en fråga om sammansatta värderingar bör begreppet ”estetiskt tilltalande” användas i lagtexten. Estetiskt används då i betydelsen ”som har att göra med estetik”. Ett införande av tydligare bestämmelser om estetiska värden i lagstiftningen är ett uttryck för att estetiskt väl utformade anläggningar och miljöer utgör ett gemensamt intresse för samhället, byggherrar och alla dem som kommer i kontakt med det som byggs. I de fall estetiska bedömningar leder till mer långtgående krav på utformning och placering av byggnader och anläggningar bör givetvis de särskilda bedömningsgrunderna redovisas och utvecklas på ett mer utförligt sätt, vilket kan ställa krav på särskild sakkunskap vid bedömningen.

I efterföljande avsnitt redovisas närmare regeringens förslag till en lagteknisk utformning.

6.2 Plan- och bygglagen

6.2.1 Estetiskt tilltalande utformning som ett allmänt intresse

Regeringens förslag: En estetiskt tilltalande utformning av bebyggelsemiljön anges uttryckligen som ett allmänt intresse i plan- och bygglagen.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens.

Remissinstanserna: Arbetsgruppens förslag tillstyrks av flertalet remissinstanser som har yttrat sig om förslaget lagtekniska utformning. Det finns således en genomgående uppfattning att främjandet av estetiska värden bör stärkas som ett allmänt intresse i plan- och bygglagstiftningen. Några myndigheter och organ, bl.a. *Boverket*, *Luftfartsverket* och *Riksantikvarieämbetet*, har alternativa förslag i fråga om formuleringar.

Skälen för regeringens förslag: I plan- och bygglagen anges bl.a. de allmänna intressen som skall beaktas vid planläggning och vid lokalisering av bebyggelse. Det anges allmänna utgångspunkter för såväl lokalisering som utformning av bebyggelsemiljön. Således ställs det krav på att planläggning, med beaktande av natur- och kulturvärden, skall främja en ändamålsenlig struktur av bebyggelse, grönområden, kommunikationsleder och andra anläggningar. Vidare skall en från social synpunkt god livsmiljö, goda miljöförhållanden i övrigt samt en långsiktigt god hushållning med mark och vatten och med energi och råvaror främjas.

Bestämmelserna ger uttryck för flertalet av de olika tekniska, funktionella och miljömässiga aspekter som sammantaget kan bidra till en hög kvalitet i den byggda miljön. Regeringen anser att det nu kan finnas skäl att ge estetiska värden en tydligare ställning i lagstiftningen. Det är därför lämpligt att bland bestämmelserna om allmänna intressen uttryckligen ange att en estetiskt tilltalande utformning skall främjas. Regeringen föreslår att 2 kap. 2 § plan- och bygglagen kompletteras genom att det anges att planläggning också skall främja en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse, grönområden, kommunikationsleder och andra anläggningar. Enligt paragrafens andra stycke skall detta också beaktas i andra ärenden enligt lagen. Genom att den nya bestämmelsen placeras i den angivna paragrafen markeras att det är fråga om ett grundläggande kvalitetskrav.

Det kan vara lämpligt att kommunen i arbetet med översiktsplaneringen formulerar övergripande mål för hur kravet på en estetiskt tilltalande bebyggelsemiljö skall kunna tillgodoses vid arbetet med den närmare planeringen och utformningen av olika bebyggelseområden i kommunen. Det kan t.ex. handla om att identifiera och beskriva olika områdets karaktär, bebyggelsemönster och typiska karaktärsdrag i den lokala byggnadstraditionen som sammantaget bör tas till vara och utvecklas. En sådan redovisning bör kunna vara en utgångspunkt för en öppen diskussion med bl.a. kommuninnevånare, fastighetsägare och intresseorganisationer. Ett sådant förfarande kan utgöra ett led i arbetet för att nå ökad medvetenhet och förståelse för estetiska värden.

Regeringen utvecklar i det följande förslag till hur de allmänna utgångspunkterna i 2 kap. plan- och bygglagen skall kompletteras när det gäller utformning av byggnader.

Några remissinstanser har pekat på att satsningar som görs med hänvisning till kretsloppsanpassning och en hållbar utveckling i övrigt kan innebära att estetiska värden kan komma att eftersättas. Regeringen vill framhålla att sådana åtgärder också skall utformas på ett estetiskt tilltalande sätt. I allmänhet har kommunerna goda möjligheter att styra utvecklingen i önskvärd riktning. Även dessa åtgärder omfattas t.ex. av reglerna i plan- och bygglagen.

Regeringens förslag: Lagtexten förtydligas så att det framgår att byggnader skall ges en yttre form och färg som är estetiskt tilltalande.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens.

Remissinstanserna: De flesta remissinstanser tillstyrker arbetsgruppens förslag. Flera framhåller att estetiska bedömningar inte tillräckligt uppmärksammas i rättstillämpningen och att lagstiftningen ger dåligt stöd för kommunala bedömningar i dessa avseenden. Några remissinstanser, bl.a. *Kungl. Konsthögskolan, Chalmers tekniska högskola AB* samt *Sveriges arkitekt- och ingenjörsföretagsförening*, befarar att den föreslagna ändringen kan komma att medföra en ”anpassningsarkitektur” till förfång för nyskapande.

Skälen för regeringens förslag: Regeringens förslag till förtydligande av de allmänna intressen som skall beaktas vid tillämpningen av plan- och bygglagen ger kommunerna goda möjligheter att ta hänsyn till önskemålet om en estetiskt tilltalande miljö vid planläggning och lokalisering av bebyggelse. Även bestämmelserna om placering och utformning av byggnader och anläggningar i 3 kap. plan- och bygglagen bör fullt ut spegla detta önskemål.

I likhet med arbetsgruppen och flertalet remissinstanser anser regeringen att hänsynstagande till en estetiskt tilltalande utformning av byggnader bör framgå av bestämmelserna i 3 kap. 1 §. Förarbetena till bestämmelsen (prop. 1985/86:1, s. 479 ff.) ger stöd för att ställa krav på en sådan placering, utformning och färgsättning att den yttre miljön får en god estetisk kvalitet. Prövningen skall göras med hänsyn bl.a. till förutsättningarna på platsen. Således skall byggnader placeras och utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- och landskapsbilden och till natur- och kulturvärdena på platsen. Vidare skall prövningen avse att byggnader ges en yttre form och färg, som är lämplig för byggnaderna som sådana och ger en god helhetsverkan.

Enligt flera remissinstanser ger bestämmelserna inte ett tillräckligt stöd för att hävda estetiska värden vid prövningen av ansökningar om bygglov. Boverket har i sin rapport pekat på ett flertal fall där krav på anpassning av åtgärden till byggnaden och omgivningen prövats av domstolar och där det visat sig att estetiska värden har fått vika för andra intressen. Det finns emellertid även avgöranden som pekar i en annan riktning, bl.a. RÅ 1997 ref. 77. Sammantaget kan dock den bedömningen göras att den i förhållande till den äldre byggnadslagstiftningen förändrade synen i dessa avseenden inte fått det med plan- och bygglagen åsyftade genomslaget. För att få en sådan effekt – och framförallt för att det skall vara möjligt att möta förståelse även hos fastighetsägarna – krävs att kommunen aktivt arbetar med att upplysa om de värden som ligger i lokal byggnadstradition och aktsamhet om vardagsmiljön. Väl underbyggda och tydligt motiverade ställningstaganden från kommunens sida underlättar förståelsen för de estetiska värdena. Givetvis gäller detta beslutsmotiveringarna i de enskilda ärendena. Värdena bör också behandlas i planbe-

skrivningar. Även mindre formbundna ställningstaganden synes också ha tillmätts betydelse i rättspraxis. Det gäller t.ex. Regeringsrättens dom avseende ändring av taktäckningsmaterial på en byggnad vid den s.k. Smögenbryggan (RÅ 1997 ref. 77) där en del av kommunens underlag för bedömningen av miljöns kulturhistoriska värden redovisats och behandlats i av kommunfullmäktige antagna råd och anvisningar för vård av bebyggelsen. Regeringen återkommer till denna fråga i avsnitt 6.2.4.

Regeringen anser att den bestämmelse i plan- och bygglagen som anger kraven på placering och utformning av byggnader och andra anläggningar bör ändras så att det också av lagtexten framgår att en estetiskt tilltalande utformning är viktigt.

Såsom framhålls i flera remissyttranden är det inte lämpligt att koppla sådana bestämmelser till bestämmelser om hänsyn till omgivningens förutsättningar och värden. I stället bör kraven på en estetiskt tilltalande utformning komma till uttryck i bestämmelserna som avser byggnadens egenvärde. Därigenom görs det tydligt att utformningen skall uppfylla såväl funktionella som estetiska krav inom ramen för en god helhetsverkan. Ifråga om begreppen hänvisas till föregående avsnitt.

En del remissinstanser har befarat att lagändringar kan motverka ökad tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga. Farhågan att förändringar i lagstiftningen kan komma att motverka tillgänglighet och användbarhet för personer med nedsatt rörelse- eller orienteringsförmåga anser regeringen överdriven. De kvaliteterna har redan ett starkt stöd i plan- och bygglagen samt i 2 § lagen (1994:847) om tekniska egenskapskrav på byggnadsverk m.m., byggnadsverkslagen. Deras betydelse minskas inte genom att lagstiftningen också ger stöd för att hävda estetiska värden. Regeringen anser snarare att det är en fördel att det också kan ställas estetiska krav på anpassningsåtgärder. Det finns dock skäl att framhålla att kravet på tillgänglighet är ett starkt allmänt intresse.

6.2.3 Ändring av byggnader

Regeringens förslag: Ändringar av byggnader skall utföras varsamt så att byggnadens karaktärsdrag beaktas.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: Samtliga remissinstanser som yttrat sig i denna del – bl.a. *Statens fastighetsverk*, *Boverket*, *Riksantikvarieämbetet*, *Länsstyrelsen i Stockholms län* och *Byggkostnadsdelegationen* – har tillstyrkt arbetsgruppens förslag.

Skälen för regeringens förslag: Enligt nu gällande bestämmelser skall ändringar av byggnader utföras varsamt så att bl.a. byggnadens *särdrag* beaktas. Utvecklingen inom kulturmiljövården har sedan länge gått från vad som kan betecknas som skydd av monument och enstaka objekt mot vård av och aktsamhet om hela landskaps- och bebyggelsemiljöer. När det gäller tillämpningen av plan- och bygglagen har kanske i många fall inte tillräcklig uppmärksamhet ägnats bebyggelsens ursprungliga värden –

som innefattar trohet inte bara mot originalets utseende, utan även mot den teknik och de material med vilket det åstadkommit – samt mot bebyggelsens samspel med omgivningen. Begreppet särdrag leder lätt tanken till enstaka unika detaljer hos den enskilda byggnaden, i stället för att lyfta fram det som verkligen karaktäriserar en byggnad och dess samspel med omgivningen. I stället bör det framgå att bestämmelsernas allmänna varsamhetskrav innebär att också estetiska och kulturhistoriska kvaliteter i den vardagliga bebyggelsemiljön skall tas till vara. Det kan röra sådant som byggnadsmaterial, takutformning, färgsättning och form, det vill säga karaktärsdrag som kan bevara en tidstypisk eller på annat sätt eftersträvarsvärd bebyggelsemiljö.

Mot bakgrund av det nu anförda föreslår regeringen att begreppet särdrag i 3 kap. 10 § plan- och bygglagen byts mot karaktärsdrag.

6.2.4 Kommunens ansvar för en estetiskt tilltalande miljö

Regeringens förslag: I plan- och bygglagen införs en bestämmelse om kommunens ansvar att verka för en estetiskt tilltalande stads- och landskapsmiljö.

Arbetsgruppen förslag: Arbetsgruppen har inte föreslagit några ändringar i bestämmelserna om kommunens ansvar.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser berör frågan om ansvaret för att tolka och tillämpa bestämmelser om estetiska värden. I flera remissyttranden framhålls vikten av att prövande myndigheter och domstolar har tillräcklig kompetens för estetiska bedömningar. *Riksantikvarieämbetet* föreslår ändringar, bl.a. i fråga om byggnadsnämndens uppgifter, så att estetiska värden skall kunna åberopas i både enskilda ärenden och som stöd för utbildningsinsatser, opinionsbildning m.m. I några yttranden, däribland från *Folkbildningsrådet* och *Hyresgästernas Riksförbund* framförs att debatten om arkitektur och formgivning inte enbart berör fackmän på området, utan att allmänhetens och brukares åsikter måste få genomslag.

Ett stort antal remissinstanser menar att det splittrade ansvaret i planering, byggande och förvaltning försvårar en god estetisk utformning av den byggda miljön. *Gävle kommun* framför att det saknas helhetssyn vad gäller den gestaltade miljön i kommunerna. *ArkitektFörbundet*, *Föreningen Förnya Stadskärnan* m.fl. betonar vikten av en bred samverkan mellan olika parter och av en dialog även med den privata sektorn; entreprenörer, fastighetsägare och det lokala näringslivet.

Skälen för regeringens förslag: Plan- och bygglagens bestämmelser slår fast att det är en kommunal angelägenhet att planlägga användningen av mark och vatten. Det skall finnas en eller flera nämnder som skall fullgöra kommunens uppgifter inom plan- och byggnadsväsendet. Den ansvariga nämnden – i lagen betecknad byggnadsnämnd – har ansvaret för bygglovsprövning, tillsyn och kontroll, m.m. och svarar i regel även för andra kommunala uppgifter i fråga om planläggning och byggande som regleras i plan- och bygglagen. Utöver denna myndighetsutövning

har byggnadsnämnden också ett ansvar för bebyggelsemiljön i kommunen. Nämnden skall därvid bl.a. verka för en god byggnadskultur och en god stads- och landskapsmiljö, följa den allmänna utvecklingen i frågor som rör planläggning och byggande, samarbeta med myndigheter, organisationer och enskilda samt lämna råd och upplysningar i frågor som rör nämndens verksamhet. Nämnden skall till sitt biträde ha minst en person med arkitektutbildning och i övrigt ha tillgång till personal i den omfattning och med den särskilda kompetens som behövs för att kunna fullgöra uppgifterna på ett tillfredsställande sätt.

Kommunens ansvar för den byggda miljöns utformning och gestaltning uttrycks således tydligt i plan- och bygglagens bestämmelser. Med anledning av de förslag till lagändringar som tidigare redovisats samt de synpunkter som har framförts i fråga om tillämpningen bör det dock föras in bestämmelser som klargör att ansvaret även omfattar att verka för en estetiskt tilltalande miljö. Regeringen föreslår därför att 11 kap. 1 § första stycket 1 plan- och bygglagen kompletteras så att byggnadsnämnden skall verka för en stads- och landskapsmiljö som också är estetiskt tilltalande. Därigenom görs det tydligt att det i första hand ankommer på kommunen att ta fram underlag för bedömningar av hur önskemålen om en estetiskt god kvalitet kan uppnås.

Det nu berörda ansvar som byggnadsnämnden har för den byggda miljön innebär inte någon inskränkning av byggherrens grundläggande ansvar för det som byggs. Det är således byggherren som har ansvaret för att byggnadsarbeten utförs enligt bestämmelserna i bl.a. plan- och bygglagen och lagen (1994:847) om tekniska egenskapskrav på byggnadsverk, m.m., byggnadsverkslagen. Det är också byggherren som i första hand svarar för utformningen av det som byggs. Som redan framhållits (avsnitt 6.2.2) har emellertid byggnadsnämnden möjlighet att ställa krav på en sådan utformning och färgsättning av byggnader att den yttre miljön får god estetisk kvalitet. En sådan uppgift ställer också krav på byggnadsnämndens egen kompetens och arbete. I denna del handlar det mycket om att samla in uppgifter och förmedla kunskap om olika bebyggelsemiljöers värden och egenskaper. Med ett sådant arbetssätt är det också lättare att intressera byggherrarna för ett arkitektoniskt medvetet förhållningssätt till de åtgärder som skall vidtas.

Vid den prövning som skall ske vid beslut om rättsverkande planer eller vid prövning av bygglov skall kraven på en estetiskt utformad miljö vägas mot andra allmänna intressen och de krav som skall ställas på byggnaders placering och utformning. Möjligheterna att få genomslag för estetiska värden ökar naturligtvis om kommunen i en öppen process argumenterar och beskriver de olika aspekter som man avser fästa vikt vid vid prövningen. Det förtjänar att påpekas att det kan behövas sakkunnig personal för att utarbeta ett sådant underlag. Kommunens skyldighet att ha tillgång till den särskilda kompetens som behövs är enligt regeringens mening tillräckligt reglerad i plan- och bygglagen.

Värdet av ett kontinuerligt arbete med utformningsfrågor kan inte nog betonas. Som tidigare nämnts förändras bedömningen av vad som är estetiskt bra och värdefullt för den byggda miljön över tiden. Det kan inte fordras att denna förändrade syn skall ha fått genomslag i formella plan-

handlingar för att kommunens intentioner skall beaktas vid prövning av ansökningar om lov. Å andra sidan är det inte godtagbart att mera omfattande krav från kommunens sida kommer som en fullständig överraskning – och kanske dåligt underbyggda på grund av tidsbrist – först i samband med ett avslagsbeslut på en lovansökan. Regeringen har tidigare pekat på möjligheten att behandla de nu aktuella frågorna separat, under förutsättning att de får en offentlig genomlysning och tydlig förankring genom politiska beslut. I den tidigare nämnda regeringsrättsdomen redogörs för en av kommunfullmäktige antagen skrift med råd och anvisningar för bebyggelsen i ett område av kommunen. I det fallet hade kommunen också i sin översiktsplan redovisat värdet av den aktuella bebyggelsen. Ett annat tänkbart arbets sätt är att kommunen arbetar fram en beskrivning av karaktärsdrag som präglar byggnadsskicket i kommunen eller delar av kommunen och fogar den beskrivningen till den mera formella planbeskrivningen i berörda detaljplaneärenden.

6.3 Väglagen och lagen om byggande av järnväg

6.3.1 Väglagen

Regeringens förslag: Bestämmelser om estetisk utformning införs som ett allmänt intresse vid väghållning. När vägar byggs bör hänsyn tas till stads- och landskapsbilden och till natur- och kulturvärden.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens.

Remissinstanserna: Arbetsgruppens förslag tillstyrks av flertalet remissinstanser som har yttrat sig om förslaget tekniska utformning. Det finns således en allmän uppfattning att främjandet av estetiska värden bör stärkas i väglagen. *Boverket* tillstyrker förslaget men tillägger att en helhetssyn, där anpassningen till stads- och landskapsbilden är utgångspunkten för övriga bedömningar, är nödvändig. Vägverket tillstyrker att estetiska värden bör stärkas i 4 § väglagen men ställer sig tvekan till det föreslagna tillägget i 13 § med hänvisning till att begreppen ”stads- och landskapsbilden” är svårdefinierade.

Skälen för regeringens förslag: I väglagen förtydligas de allmänna intressen som skall beaktas vid väghållning med exempel som trafiksäkerhet, miljöskydd, naturvård och kulturmiljö. Vid byggandet av vägar anges att ändamålet med vägen skall vinnas med minsta intrång och olägenhet utan oskäligen kostnad.

Bestämmelserna ger således uttryck för flertalet av de olika tekniska, funktionella och miljömässiga aspekter som sammantaget skall bidra till en hög kvalitet i väghållningen och planeringen av nya vägar. Regeringen anser, som tidigare berörts, att det nu kan finnas skäl att ge grundläggande krav på estetiska värden en tydligare ställning i lagstiftningen. Det är

därför lämpligt att i bestämmelserna om allmänna intressen införa krav på att en estetisk utformning skall eftersträvas vid väghållning.

Genom plan- och bygglagen regleras bebyggelsemiljön bland annat med avseende på stads- och landskapsbild, vilka är vedertagna begrepp. Motsvarande bestämmelser bör införas i väglagens 13 § för att framhäva behovet av anpassning av vägar och väganordningar till omgivningen.

6.3.2 Lagen om byggande av järnväg

Regeringens förslag: Bestämmelser om estetisk utformning införs som ett allmänt intresse vid planläggning, byggande och underhåll av järnvägar. Byggande av järnvägar skall ske med hänsynstagande till stads- och landskapsbilden och till natur- och kulturvärden.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens.

Remissinstanserna: Arbetsgruppens förslag tillstyrks i princip av flertalet remissinstanser som har yttrat sig om förslaget lagtekniska utformning. Det finns således en allmän uppfattning att främjandet av estetiska värden bör stärkas i järnvägsbyggnadslagen. *Boverket* tillstyrker men tillägger att en helhetssyn där anpassningen till stads- och landskapsbilden är utgångspunkten för övriga bedömningar. *Banverket* tillstyrker att estetiska värden bör stärkas i 1 kap. 3 § i lagen om byggande av järnväg.

Skälen för regeringens förslag: I lagen om byggande av järnväg förtydligas inte de allmänna intressen som skall beaktas vid planering, byggande och drift av järnväg. Vid planläggning och byggande av järnväg anges att ändamålet med järnvägen skall vinnas med minsta intrång och olägenhet utan oskälig kostnad.

Regeringen anser, som tidigare berörts, att det nu kan finnas skäl att ge grundläggande krav på estetiska värden en tydligare ställning i lagstiftningen. Det är därför lämpligt att i bestämmelserna om allmänna intressen införa krav på att en estetisk utformning skall eftersträvas vid planläggning, byggande och underhåll av järnväg.

7.1 Staten som förebild

Regeringens bedömning:

- Statliga myndigheter, bolag och verksamheter bör ha höga kvalitetsambitioner vad gäller arkitektur, formgivning och design.
- Offentlig upphandling av arkitektur-, formgivnings- och design-tjänster bör ske med ökat kvalitetsmedvetande.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Utgångspunkten att staten skall tjäna som förebild har ett stort antal remissinstanser kommenterat och bedömt som positivt. *Boverket* framför exempelvis att alla vardagsmiljöer där stat, kommun eller landsting har inflytande över förvaltningen bör behandlas förebildligt. *Gävle kommun* liksom *Arkitekturmuseet* anser att ambitionen också borde gälla bolag, stiftelser etc. där staten har någon form av inflytande.

Ett flertal remissinstanser har kommenterat upphandlingsfrågor och vikten av att välja kvalitet samt ett långsiktigt ekonomiskt tänkande. Till dessa hör *ArkitektFörbundet* och *Sveriges arkitekt- och ingenjörstagsförening*. Att lyckade resultat förutsätter kompetens i beställarorganisationerna understryks av flera remissinstanser. *Byggeforskningsrådet* påtalar behovet av ökad satsning på forskning och utveckling kring beställarkompetensen. *Boverket* betonar vikten av att även politiker och beslutsfattare nås av kompetenshöjande insatser när det gäller beställarrollen.

ArkitektFörbundet, *Sveriges arkitekt- och ingenjörstagsförening* och *Postfastigheter AB* framhåller att det finns en övertro på tävlingar. *Postfastigheter AB* anser också att principen om brukarmedverkan talar mot tävlingsformen då dialogen med brukarna uteblir. *Kungl. Konsthögskolan*, *Svenska Arkitekters Riksförbund* samt *Statens fastighetsverk* uttalar sig positivt vad gäller arkitekttävlingar.

Skälen för regeringens bedömning: Det offentliga – stat, landsting och kommun – har stort inflytande på gestaltningen och utformningen av vår omgivning. I egenskap av normgivare, byggherre, förvaltare och hyresgäst bör staten agera förebildligt vad gäller arkitektur, formgivning och design. Detta bör gälla allt från planering, anläggning och byggande till inredning och grafisk formgivning. Väsentliga förändringar bör inte genomföras utan att konsekvenserna för befintliga kulturhistoriska och estetiska värden klargjorts och beaktats. Sammantaget kan sägas att de miljöer staten medverkar till att skapa bör vara förebildliga exempel på god arkitektur, formgivning och design. I detta ingår skapandet av väl fungerande och vackra arbetsmiljöer som en mycket viktig fråga. Vad

gäller statens hantering av lokalförsörjningsfrågor återkommer regeringen till detta nedan.

Även offentliga miljöer där kommun eller landsting har inflytande bör vara förebildliga. Kommunerna svarar för planering och lovgivning och i vissa fall också för byggande och förvaltning. Särskild uppmärksamhet bör, som ett flertal remissinstanser framhåvt, riktas mot skolan, som är vår största kulturinstitution med ca 1,5 miljoner elever och anställda. Hur skolans byggnader, inredning, pedagogiska rekvisita och utomhusmiljö utformas har stor betydelse när det gäller att skapa förebilder för vad god arkitektur, formgivning och design kan innebära för trivsel, social gemenskap, effektivt arbete och estetisk stimulans. Extra höga krav på skolmiljöerna är motiverat inte minst då det är obligatoriskt för eleverna att vistas i skolmiljön. Denna fråga behandlas bl.a. inom Regeringskansliets arbetsgrupp Kultur i Skolan. Gruppen kommer under våren 1998 att presentera en idéskrift om bl.a. skolan som kulturmiljö.

Den offentliga sektorn har vidare i egenskap av inköpare möjlighet att verka för efterfrågan på god design där kvalitets- och resurshushållningsaspekterna beaktas. Den offentliga sektorn upphandlar årligen varor och tjänster för ca 280 miljarder kronor. Härav svarar staten själv för ca 100 miljarder kronor. Då upphandling sker är det i regel många aspekter som måste vägas in. Detta gäller särskilt upphandlingen av tjänster inom områdena arkitektur, formgivning och design, vilka karaktäriseras av att de spänner över breda fält. Det krävs sakkunskap och omsorg för att uppnå det sammantaget bästa resultatet, både vad gäller kravspecifikation och vid värderingen av anbud. För ett gott resultat är inledningsfasen av största vikt och tillräcklig tid måste avsättas för detta grundläggande första steg.

I samband med upphandling av arkitekt- och konsulttjänster har det dock riktats kritik mot de offentliga beställarna för att de alltför ensidigt prioriterar ett lågt pris utan att i tillräckligt hög grad väga in kvalitetsaspekterna. Detta kan delvis ha sin förklaring i att vissa offentliga beställare ofta är engångsbeställare och kanske inte alltid har den kunskap som krävs för att formulera en kravspecifikation och värdera ett anbud. Det förekommer också då ett byggprojekt skall genomföras att upphandlingen av projekteringen delas upp, vilket kan leda till att ursprungliga goda gestaltningmässiga idéer går förlorade. Det påtalas även av flera remissinstanser att offentliga beställare behöver göras uppmärksamma på tillämpningen av lagen (1992:1528) om offentlig upphandling samt betydelsen av kunskap vid upphandling av arkitekt- och konsulttjänster. Detta gäller särskilt sedan lagen ändrats bl.a. i syfte att bättre tillgodose kvalitetsaspekten vid upphandling (prop. 1996/97:153). Vidare framhålls att det behövs informations- och utbildningsinsatser inom området.

Upphandlingsfrågorna kommer att behandlas i de uppdrag som kommer att ges till Statens fastighetsverk dels vad gäller erfarenhetsåterföring, dels den exempelsamling och vägledning verket kommer att få i uppdrag att ta fram. Ytterligare insatser, såsom informations- och kunskapspridning inom detta område, kommer att övervägas inom arbetsgruppens fortsatta arbete.

De fastighetsförvaltande myndigheterna har under lång tid skaffat sig specifika kunskaper inom sina förvaltningsområden. Det är erfarenheter som skulle vara till nytta för andra myndigheter och förvaltare att ta del av för att främja en högre kvalitet i den byggda miljön. Regeringen kommer av den anledningen att ge Statens fastighetsverk i uppdrag att initiera ett utökat samarbete och erfarenhetsutbyte mellan de fastighetsförvaltande myndigheterna angående bl.a. gestaltning, bevarande, styrning av byggprocessen och upphandling. Genom ett ökat erfarenhetsutbyte kan statliga myndigheter också bli förebilder för andra fastighetsförvaltare, både offentliga och privata.

Arkitekttävlingar

I många fall anordnas arkitekttävlingar då offentliga anläggningar, byggnader eller inredningar skall gestaltas. Detta är ett av flera sätt att nå goda resultat, ett sätt som innebär att en problemställning belyses ur flera synvinklar och att ett debattstimulerande material kommer fram. Från yrkeskårens sida framhålls också att allmänna tävlingar ger mindre etablerade arkitekter en möjlighet att visa sitt kunnande. Under senare år har med gott resultat bl.a. flera nya högskolor och museer byggts med utgångspunkt i arkitekttävlingar. Regeringen har också i budgetpropositionen för år 1998 aviserat att internationella arkitekttävlingar bör genomföras som ett led i tillkomsten av ett världskulturmuseum i Göteborg och ett Nobelcenter i Stockholm.

Bedömningen av om en tävling skall ordnas och vilken form den skall ha bör göras från fall till fall, men vid upphandling av större eller viktigare projekt bör tävling ordnas i syfte att uppnå hög kvalitet på den slutliga produkten.

Regeringens åtgärder: Statens fastighetsverk kommer att få i uppdrag att initiera ett erfarenhetsutbyte mellan statliga myndigheter som förvaltar fastigheter.

7.2 Kvalitetsarbete inom statliga myndigheter

Regeringens bedömning:

- De statliga myndigheter som bygger och förvaltar byggnader och anläggningar bör redovisa program för hur de arkitektoniska och estetiska kvaliteterna kan främjas.
- Sveriges representationslokaler, såväl inom landet som utomlands, bör utgöra förebild för vad som kan åstadkommas inom svensk arkitektur, formgivning och design.

Arbetsgruppen förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: De remissinstanser som yttrat sig om vad arbetsgruppen anfört angående kvalitetsprogram och representationslokaler har

i huvudsak varit positiva. Bl.a. *Statens fastighetsverk* har betonat vikten av att representationslokaler är förebildliga.

Skälen för regeringens bedömning: Vissa statliga myndigheter har bl.a. som uppgift att bygga och förvalta fastigheter och anläggningar. Många av dessa byggnader och miljöer har ett stort arkitektoniskt och kulturhistoriskt värde. Insatser rörande den yttre och inre miljön måste här präglas av respekt för karaktär och helhet, så att dessa värden inte förvanskas. Nya byggnader skall berika och förnya den befintliga miljön, men de skall också utgå från platsens givna förutsättningar.

Statliga myndigheter svarar också för vägar, broar och andra trafik-anläggningar. Dessa anläggningar är ofta stora byggnadsverk och påverkar i hög grad sin omgivning. Vid inpassning av dessa måste samma hänsyn tas som vid övrigt byggande. Frågan är inte minst viktigt med tanke på de stora förändringar som utbyggnader av infrastruktur i vägar och järnvägar i regel medför. Regeringen har erfarit att det inom de myndigheter som förvaltar fastigheter och anläggningar för närvarande pågår ett arbete med att höja kvaliteten vad gäller byggande och förvaltande. Åtta myndigheter (Banverket, Fortifikationsverket, Luftfartsverket, Riksantikvarieämbetet, Sjöfartsverket, Statens fastighetsverk, SJ och Vägverket) har till regeringen redovisat hur de arbetar för att främja arkitektoniska och gestaltningsmässiga kvaliteter. Av redovisningarna framgår att myndigheterna har kvalitetsprogram eller har påbörjat ett arbete med att formulera sådana program. Även särskilda referensgrupper eller råd med funktionen att bevaka de arkitektoniska och gestaltningsmässiga kvaliteterna i verksamheten finns eller skall inrättas hos några myndigheter.

Regeringen anser att alla myndigheter som bygger samt förvaltar fastigheter och anläggningar skall ha program för hur de arkitektoniska och gestaltningsmässiga aspekterna kan främjas. Regeringen vill också peka på vikten av att myndigheterna har tillgång till erforderlig kompetens när programmen utvecklas. Vidare bedömer regeringen det som positivt att råd eller särskilda referensgrupper bildas som har till uppgift att bevaka arkitektoniska och gestaltningsmässiga kvaliteter. Sådana åtgärder kan utifrån förhållandevis blygsamma investeringar ge synbara resultat. Det kan vara en fördel att även expertis som är fristående från myndigheten ingår i dessa råd eller referensgrupper.

I detta sammanhang vill regeringen informera riksdagen om att arbetsgruppen också haft kontakt med yrkesorganisationer och branschorgan i syfte att intressera dessa för att bilda ett forum/råd där representanter för byggherrar, fastighetsförvaltare, entreprenörer och arkitekter kan mötas. Syftet är att branschen skall finna former för hur den byggda och gestaltade miljön kan förbättras. Initiativet har bemötts positivt och ett sådant branschråd bör på sikt kunna medverka aktivt till ökad insikt om betydelsen av hög kvalitet i arkitektur, formgivning och design.

Myndigheternas lokalförsörjning

Statliga myndigheter har ansvar för den egna lokalförsörjningen. Detta innebär att myndigheterna kan påverka valet av lokaler för sin verksam-

het. De kan och bör därmed efterfråga och ställa krav på hög kvalitet när de hyr lokaler. Det krävs ofta specialkunskap vid anskaffandet av lokaler, vilket inte alltid finns hos de statliga myndigheterna. I dessa situationer måste myndigheter göra klart för sig vilken kompetens som erfordras och knyta lämpliga rådgivare till sig.

Vissa statliga myndigheter hyr lokaler av bolag där staten är delägare, sålunda hyr ett flertal universitet och högskolor lokaler av Akademiska Hus. Andra exempel på bolag med statligt ägande är Postfastigheter AB och Vasakronan. De myndigheter som hyr lokaler för sina verksamheter bör själva ansvara för att i sin lokalförsörjning utveckla och förvalta god arkitektur.

Vidare bör statliga myndigheter som hyr lokaler utveckla strategier för hur olika förändringar, tillägg och underhåll av den inre miljön skall hanteras så att kvalitetsaspekten tillgodoses. Detta arbete kan med fördel kopplas till det miljöarbete mot ett hållbarare samhälle som ett flertal myndigheter driver. Regeringen vill för riksdagens information meddela att kvalitetsprogram kommer att utvecklas för de krav som bör ställas på regeringskansliets egna lokaler.

Regeringen kommer att ge Statens fastighetsverk i uppdrag att ta fram en skrift med exempel på goda arkitektoniska lösningar vad gäller byggnader och anläggningar. Skriften skall ge vägledning till beställare och bör fokusera på processen, hur upphandling har skett, arkitektens medverkan etc. Fastighetsverket skall i detta arbete samarbeta med Arkitekturmuseet, Riksantikvarieämbetet och Boverket .

Det är också angeläget att utlandsmyndigheternas lokaler är representativa. Det gäller de lokaler som ambassader, delegationer och konsulat disponerar. Byggnader, inredning och bruksföremål skall utgöra goda exponenter för svensk arkitektur, formgivning och design. Ett nära samarbete sker med Statens fastighetsverk, Statens konstråd och Statens konstmuseer beträffande inredning och utrustning samt konstnärlig utsmyckning vad gäller utlandsmyndigheternas lokaler. Regeringen vill för riksdagens information meddela att detta arbete kommer att vidareutvecklas som ett kvalitetsprogram i linje med det program som görs i fråga om Regeringskansliets lokaler.

Regeringens åtgärder:

- Statliga myndigheter som bygger och förvaltar byggnader och anläggningar kommer att få i uppdrag att upprätta kvalitetsprogram för hur arkitektoniska kvaliteter skall främjas.
- Statens fastighetsverk kommer att få i uppdrag att utarbeta en skrift med goda exempel på arkitektoniska lösningar.

Regeringens bedömning:

- Statligt ekonomiskt stöd till byggande och anläggande bör stimulera till hög kvalitet i arkitektur, formgivning och design och till varsamhet med bebyggelse och miljöer.
- Mottagare av statligt ekonomiskt stöd bör vara väl informerade om hur stödet kan användas för att främja hög kvalitet i arkitektur, formgivning och design.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: De remissinstanser som yttrat sig i frågan tillstyrker förslaget, dit hör bl.a. *HSB:s Riksförbund*, *Sveriges allmännyttiga bostadsföretag* och *Sveriges arkitekt- och ingenjörsföretagsförening*. *Chalmers tekniska högskola AB* anser att uppmärksamhet också bör riktas mot produktdesign av nya byggnadsdelar och byggkomponenter, vilka kan ge en ekologisk profil en bättre gestaltning. *Boverket* finner det viktigt att följa upp och utvärdera de åtgärder som kommer att göras i kommunerna i samband med de lokala investeringsprogrammen.

Skälen för regeringens bedömning: Det är viktigt att bidrag inte medför negativa konsekvenser för byggnadskulturen.

Ett aktuellt exempel på ekonomiska styrmedel är regeringens lokala investeringsprogram för ekologisk omställning och utveckling. Regeringen har inlett ett stort investeringsprogram omfattande 5,4 miljarder kronor under tre år. Satsningen inriktar sig bl.a. på investeringar i ekologiska lösningar som annars inte skulle kommit till stånd i bostadsområden och andra byggnader och anläggningar. Det finns t.ex. stora behov av förnyelse i miljonprogrammets bostadsområden samt i skolor och daghem. Byggföretag behöver utveckla metoder så att de kan återanvända material och ta hand om miljöfarligt byggnadsmaterial när de river och renoverar.

Regeringen har inom ramen för investeringsprogrammet lyft fram bl.a. den byggda miljös betydelse. När kommunerna ansöker om investeringsbidrag skall de till regeringen bl.a. redovisa hur de arkitektoniska kvaliteterna tas till vara i projekten. Riksantikvarieämbetet, Boverket och Bygghälsöförskningsrådet har tillsammans med Närings- och teknikutvecklingsverket (Nutek), Banverket, Jordbruksverket, Kommunikationsforskningsberedningen, Naturvårdsverket och Statens energimyndighet fått i uppdrag att biträda regeringen och kommunerna med bedömningar av de projekt som ingår i de lokala investeringsprogrammen. Det är angeläget att åtgärderna inte leder till sådana ingrepp i den byggda och gestaltade miljön att befintliga kvaliteter förringas. Regeringens bedömning är att det är av stor vikt att de arkitektoniska kvaliteterna tas tillvara och utvecklas. Detta kommer att lyftas fram i samband med informationsinsatser för investeringsprogrammen.

Arbetsgruppen för arkitektur och formgivning har påtalat att det saknas en analys av stödformernas konsekvenser för den byggda miljön. Detta

har också bekräftats av vissa remissinstanser, vilka har framför att det är önskvärt med tydligare anvisningar om statens kvalitetskrav när det gäller bidragsfördelning. I regeringsuppdraget till arbetsgruppen för arkitektur och formgivning ingår att behandla frågan om ett samspelt statligt agerande i frågor om styrmedlens konsekvenser för den byggda och formade miljön. Boverket och Riksantikvarieämbetet har framfört att det inom respektive verk pågår eller avses påbörjas ett arbete i samma riktning.

Regeringens åtgärder:

- Kommuner som ansöker om bidrag inom ramen för de lokala investeringsprogrammen för ekologisk omställning och utveckling skall redovisa hur de arkitektoniska kvaliteterna tas till vara.
- Gestaltungsaspekterna lyfts fram i samband med informationsinsatser för de lokala investeringsprogrammen.

8.1 Helhetsperspektiv på det offentliga rummet

Regeringens bedömning:

- Det offentliga rummet – gator, torg, parker, offentliga lokaler och landskapsrum – bör utformas med inlevelse och omsorg och betydelsen av deras gestaltning bör framhävas.
- Landets kommuner bör uppmuntras att anta strategier eller lokala handlingsprogram för att stärka kvalitetsaspekter och miljökvaliteter i den byggda miljön.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer väsentligen med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser, däribland *Boverket* och *Sveriges Lantbruksuniversitet*, har framfört att förslaget till handlingsprogram haft tyngdpunkten på den bebyggda miljön på bekostnad av landskap och stadsmiljö i en bredare mening. *Banverket* framhåller att fokuseringen på stadsmiljö lämnar landskapsfrågorna utanför diskussionen. Flera remissinstanser, däribland *ArkitektFörbundet* och *Hyresgästernas riksförbund* poängterar att en bred diskussion som involverar många parter i utvecklingen av den offentliga miljön är nödvändig bl.a. för den demokratiska förankringen.

De lokala handlingsprogrammen tillstyrks av *Sjöfartsverket*, *Statens fastighetsverk*, *Riksantikvarieämbetet*, *HSB:s Riksförbund*, *Sveriges allmännyttiga bostadsföretag*, *Växjö kommun* samt *Sveriges arkitekt- och ingenjörsföretagsförening*.

Behovet av stadsarkitektkompetens i kommunerna betonas särskilt av *Boverket*, *Stadsmiljörådet* och *Riksbyggen*.

Skälen för regeringens bedömning: Den offentliga miljön har vi alla tillgång till och utformningen av den har avgörande betydelse för vår trygghet, trivsel och sociala gemenskap. Betydelsefull är inte minst den samlade stads- och landskapsbild som omger oss och påtagligt gestaltar värdet av vår miljö. Den ger oss också, när den fungerar väl, konstnärliga och kulturella upplevelser. Omsorgen om den offentliga miljön i alla dess historiska och estetiska dimensioner måste bl. a. mot bakgrund av de anförda skälen prioriteras. Den svenska synen på allemansrätten leder vidare till att utformningen av den offentliga miljön, dess tillgänglighet och möjlighet att ge rika upplevelser, måste ses som en prioriterad fråga.

Till det som bör utvecklas i de fortsatta diskussionerna kring det offentliga rummet hör frågor som sträcker sig från parker och landskap, stadsmiljöer och bymiljöer, till småskaliga trafikmiljöer, parkeringshus, bensinstationer, broar, belysning, vägskyltar och avfallsstationer. Alltför ofta har sådana anläggningar utformats utan hänsyn till sin inverkan på stads- och landskapsbilden. Här har, vid sida av kommunerna, statliga myndigheter med samhällsplanerande uppgifter ett stort ansvar. Inte minst

gäller det Banverket och Vägverket i fråga om trafikanläggningarnas inverkan på stads- och landskapsmiljön.

Stora delar av det offentliga rummets gestaltning påverkas av regler, myndigheter och offentligt ägda verksamheter. Dessa verksamheter har emellertid ofta sina bestämda mål och standardregler som sällan innefattar omsorgen om den offentliga miljön i sin helhet. Utöver de offentliga myndigheterna påverkar flera andra parter, såsom markägare, fastighetsägare och affärsidkare, också det offentliga rummet genom sina olika aktiviteter. Gestaltningen av det offentliga rummet utmärks därför alltför ofta av splittring och okoordinerade insatser. Om frågan inte ges stor uppmärksamhet kan detta leda till att ingen tar ett helhetsansvar för miljön.

Kommunernas roll

Kommunerna har en nyckelroll när det gäller att verka för en god byggnadskultur och en god bebyggelsemiljö. Av detta följer att kvaliteten i deras eget byggande och förvaltningen av deras egna byggnader och anläggningar blir ett riktmärke för andras åtgärder i kommunen. Det är också kommunerna som för det mesta får betala kostnaderna för effekten av destruktiva miljöer. Kommunernas nyckelroll gör att det är av stor vikt att de tar initiativ till de kvalitetshöjande åtgärder som behövs.

Det finns kommuner som på olika sätt tagit initiativ till sådana kvalitetshöjande insatser av mer övergripande slag. Exempelvis genom att arbeta med lokala handlingsprogram för hela eller delar av kommunen. Arbetet kan ske i skiftande former: ofta knyts det till kommunernas fysiska planering enligt plan- och bygglagen, men sker ibland även i mer fristående former. Initiativ till olika typer av samverkan som involverar fastighetsägare och näringslivet, förekommer också. Regionalt har kommuner samverkat i syfte att beskriva regionens kvaliteter till grund för lokalt arbete. Vidare sker på flera länsstyrelser och myndigheter ett arbete till stöd för kommunerna i frågor som rör till exempel regionens utvecklingsmöjligheter från ett miljöperspektiv. Dessa försök visar att det är fullt möjligt att utan kostnadskrävande insatser höja nivån på gestaltningen av den offentliga miljön. Pågående arbete med kommunala handlingsprogram kring gestaltungsfrågor behöver uppmärksammas och erfarenheterna av arbetet spridas. Den lokala "Byggnadsordning" som Stockholms stad tagit fram i samband med översiktsplanarbetet kan tjäna som ett gott exempel på vad ett sådant program kan utmynna i. Arbetet med lokala program pågår också i Gävle, Helsingborgs och Göteborgs kommuner. Överhuvud är, som Boverket anför, en anknytning till översiktsplanen av stort värde när det gäller att lyfta fram sådana stads- och landskapsmiljövärden som kommunen särskilt vill värna om.

Det är regeringens uppfattning att arbetet med konkreta lokala handlingsprogram kan vara ett bra sätt att uppnå och förankra ett gemensamt helhetsansvar för det offentliga rummet. När det gäller att ta tillvara och lyfta fram det arbete som görs i kommunerna har Boverket en central roll för att ta tillvara och sprida erfarenheter av denna typ av arbete. Här har

också Riksantikvarieämbetet inom ramen för sitt myndighetsansvar en viktig uppgift. Prop. 1997/98:117

I strävan att höja den estetiska kvaliteten i det offentliga rummet har som tidigare nämnts kommunen och inte minst dess byggnadsnämnd en nyckelroll. Att på grundval av god kompetens inom byggande och planering kunna initiera och föra en skapande diskussion med allmänheten om kommunens fysiska utveckling lägger således grunden för kvalitativa förbättringar av miljön liksom för att upprätthålla redan existerande kvaliteter.

Statens konstråd har i dag till huvuduppgift att arbeta för att konsten blir ett naturligt och framträdande inslag i den gemensamma miljön och har förklarat sig berett att vidga sitt arbete med dessa frågor. I det uppdrag regeringen kommer att ge till Statens konstråd med anledning av handlingsprogrammet ingår att rådet skall stimulera till estetiska förbättringar i gestaltningen av den offentliga miljön. Det kan avse konkreta åtgärder där initiativ tas till förbättringar i befintliga offentliga miljöer, men även andra åtgärder som t.ex. metodutveckling samt informations- och kunskapsspridning kan komma i fråga. Förslagsvis väljs årligen ett angeläget och aktuellt tema ut där frågeställningar och resultat bör få en bred allmän spridning, till exempel kan tävlingar arrangeras. Gränsöverskridande möten och samarbetsprojekt mellan olika yrkesgrupper bör eftersträvas, t.ex. kan konstnärer, landskapsarkitekter och arkitekter arbeta tillsammans med samma uppdrag. Det är givetvis lämpligt att konstrådet i detta arbete söker sådant samarbete som kan tillföra rådet erforderlig kompetens och helhetssyn på gestaltningen av miljön. Som exempel på naturliga samarbetspartners kan här nämnas Arkitekturmuseet, Stadsmiljörådet och Föreningen Svensk Form.

Regeringens åtgärder: Statens konstråd kommer att ges i uppdrag att stimulera förbättringar i gestaltningen av den offentliga miljön.

8.2 Samverkan i bevarande- och utvecklingsområden

Regeringens bedömning: Effektiva former för förbättrad samverkan i bevarande- och utvecklingsområden mellan stat/kommun/fastighetsägare/näringsliv bör skapas.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer väsentligen med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Vad gäller samverkan i särskilda bevarandeområden har de berörda myndigheterna *Riksantikvarieämbetet*, och *Boverket* ställt sig positiva till uppdraget. I övrigt tillstyrks förslaget av *Sjöfartsverket*, *Sveriges allmännyttiga bostadsföretag* samt *Sveriges arkitekt- och ingenjörsföretagsförening*.

Skälen för regeringens bedömning: Samverkan mellan kommuner och fastighetsägare har blivit allt vanligare och ger många gånger mycket goda resultat för den offentliga miljön. Samarbetet har dock hittills i första hand inriktats på kommersiellt intressanta centrala stadsområden.

En strävan bör vara att denna samverkan ökar och att den får omfatta allt fler stadsområden; även sådana som kanske inte har ett alltför stort kommersiellt intresse. Ett exempel på samverkan är det arbete som utträttas inom ramen för organisationen "Förnya Stadskärnan" i vilken ingår representanter för näringsliv, kommuner och statliga myndigheter.

I andra länder, till exempel England, finns erfarenheter av samverkan stat/kommun/näringsliv i särskilda kulturmiljöer inom programmet Conservation Areas där staten avsätter vissa bidragsmedel i upprustning och andra kvalitetshöjande åtgärder. Programmet har varit framgångsrikt. Detta har kunnat konstateras bl.a. genom sammanställningar som Riksantikvarieämbetet gjort av internationella erfarenheter. För Sveriges del förfogar Riksantikvarieämbetet och länsstyrelserna över bidragsmedel för vård av kulturhistoriskt värdefull bebyggelse som tillsammans med andra lämpliga åtgärder bör kunna utnyttjas i liknande program och som skulle kunna leda till dynamiska effekter för kommun och näringsliv.

Regeringen kommer att ge Riksantikvarieämbetet i uppdrag att närmare utveckla dessa frågor. En viktig del av uppdraget gäller frågan om att utveckla samarbete mellan den offentliga och privata sektorn inom särskilda bevarande- och utvecklingsområden. Avsikten är att med ledning av bl.a. internationella exempel sprida erfarenheter och utveckla metoder för en positiv utveckling av sådana områden med utgångspunkt från deras kulturvärden och där bl.a. de bidragsmedel som kulturmiljövården förfogar över kan utnyttjas på ett dynamiskt sätt. Arbetet bör i första hand inriktas på sådana områden som står under särskilt omvandlingstryck. Inriktningen av detta uppdrag skall givetvis ställas i relation till det vidare uppdrag om stimulans till upprättandet av lokala kvalitetsprogram som ovan beskrivits.

Regeringens åtgärder: Riksantikvarieämbetet kommer att ges i uppdrag att studera lämpliga former för hur den offentliga och privata sektorn kan samverka inom särskilda bevarande- och utvecklingsområden.

9.1 Universitet och högskolor

Regeringens bedömning: Kompetensen hos yrkesverksamma inom byggande, formgivning och design bör öka.

Utbildningen inom arkitektur, formgivning och design är av fundamental betydelse för en god utveckling av den gestaltade miljön.

Arbetsmarknaden för arkitekter har förändrats under de senaste åren och utbildningen måste på olika sätt förnyas för att bättre svara mot de nya kompetensbehoven. Även utbildningarna i design- och formgivning måste förnyas och breddas genom att erbjuda ökade inslag av t.ex. teknik, ekonomi och marknadsföring.

Högskolorna skall i ökad utsträckning samverka med det omgivande samhället, t.ex. näringslivet, organisationer, kulturliv och folkbildning. Högskolorna skall informera om sin utbildning och forskning samt engagera omvärlden i verksamheten. Högskolorna skall även bedriva fortbildning och vidareutbildning. Denna uppgift är numera lagstadgad och skall ske inom ramen för högskolans ordinarie resurser. Vidare skall jämställdhet mellan kvinnor och män alltid iaktas och främjas vid högskolornas utbildningsverksamhet inom områdena byggande, formgivning och design.

Genom sådan samverkan kan verksamheten berikas med impulser och kunskande utifrån. Detta samarbete innebär också att viktiga kontakter etableras mellan högskolan och arbetslivet, vilket ökar nytexaminerade studenters möjligheter på arbetsmarknaden och bör även resultera i att högskolans utbud av kurser för kompetensutveckling av redan yrkesverksamma inom arkitektur, formgivning och design ökar. Med väl fungerande kontaktnät mellan högskolorna, näringslivet och det övriga samhället kommer lärosätena att bättre kunna utforma utbildning, konstnärligt utvecklingsarbete och forskning i enlighet med samhällets varierande behov och tillgodogöra sig influenser som kan leda till en vidareutveckling av den egna verksamheten. Denna samverkansuppgift följs upp av Utbildningsdepartementet.

De statliga myndigheter och de bolag som förvaltar universitets- och högskolelokaler har också goda möjligheter att tjäna som förebilder för andra byggherrar och fastighetsförvaltare när det gäller att utveckla och förvalta god arkitektonisk miljö samt genom att öka sitt engagemang för att erbjuda kvinnliga och manliga arkitekt- och designstudenter konstnärlig praktik.

Regeringens bedömning: Den pågående utvärderingen av arkitektutbildningen bör ge en grund till förbättringar av grundutbildning, forskarutbildning och forskning inom arkitektur och samhällsplanering.

Arbetsgruppens bedömning: Överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Flera remissinstanser önskar ett förtydligande av vilka arkitektkategorier som avses. Ett flertal remissinstanser har också efterlyst större inslag av byggnadsvård, restaurering, kulturminnesvård och regionala perspektiv i arkitekturutbildningen samt andra utbildningar. *Sveriges lantbruksuniversitet*, *Boverket*, *Landskapsarkitekternas riksförbund* m.fl. saknar i handlingsprogrammets överblick landskapsarkitektutbildningar och den fysiska planerarutbildningen vid Högskolan i Karlskrona/Ronneby. *Lunds universitet* anser att arkitektutbildningen bör förlängas.

Skälen för regeringens bedömning: Arkitektutbildning är en yrkesutbildning som förbereder för arbete inom områdena byggande, inredning, samhälls- och landskapsplanering. Arkitekter utbildas vid Lunds universitet, Kungl. Tekniska högskolan och Chalmers tekniska högskola AB. Vid vissa andra lärosäten bedrivs utbildningar med anknytning till området. Vidare utbildas landskapsarkitekter vid Sveriges lantbruksuniversitet samt inredningsarkitekter vid Göteborgs universitet och Konstfack. Vid den blivande Malmö högskola planeras utbildningar med inriktning mot bebyggelseutveckling.

Gränserna mellan de olika arkitekternas arbetsområden tenderar alltmer att gå in i varandra vilket i högre utsträckning bör beaktas vid utformningen av olika arkitektutbildningar och samarbete dem emellan.

Arbetsmarknaden för arkitekter har förändrats i väsentliga avseenden under de senaste åren. Arkitekterna kommer i framtiden att ha delvis nya arbetsuppgifter och främst vara inriktade på att förvalta och förnya befintlig bebyggelse samt att anpassa befintlig bebyggelse till en hållbar samhällsutveckling. Arbetsgruppen har anfört att en vanlig synpunkt från sektorn är att arkitekten bör ha helhetsansvaret för byggprocessens alla skeden för att på det sättet uppnå ett slutresultat med hög kvalitet. Det har vidare framkommit att arkitekternas kompetens därför behöver stärkas bl.a. vad gäller gestaltungsfrågor, teknik, ekonomi, ekologiskt hållbart byggande, materialkunskap och process.

Som en följd av vad som har framkommit under bl.a. arbetsgruppens arbete har regeringen uppdragit åt Högskoleverket att följa upp och utvärdera den svenska arkitektutbildningen. Verket skall även undersöka om det finns behov av nya utbildningar och i så fall lämna förslag till deras innehåll, organisation och finansiering. Syftet med utvärderingen är att ge en grund till förändringar av grundutbildning, forskarutbildning och forskning inom arkitektur och samhällsplanering. I uppdraget ingår bl.a. att utvärdera arkitektutbildningens nuvarande dimensionering samt analysera konsekvenserna av att under några år minska antagningen.

Utbildningens längd samt vidareutbildning och kompetensutveckling bör också behandlas. Uppdraget avses samordnas med det uppdrag om designutbildningarna som beskrivs i det följande (avsnitt 9.1.2 Designutbildning). Därvid avses verket kartlägga och ge förslag till utveckling av samarbetet mellan arkitekt- och designutbildningarna. Uppdraget skall enligt planerna redovisas till regeringen senast den 26 februari 1999.

Regeringens åtgärder: Högskoleverket har fått i uppdrag att följa upp och utvärdera den svenska arkitektutbildningen. Verket skall även undersöka om det finns behov av nya utbildningar.

9.1.2 Designutbildning

Regeringens bedömning: Designutbildningarna inom högskolan bör utvärderas och utredas. Regeringen avser därefter att ta ställning till behov av förändringar.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna välkomnar översynen. Några remissinstanser, bl.a. *Umeå universitet*, *Konstfack* och *Föreningen Svenska industridesigner*, anser att antalet utbildningsplatser vid landets designutbildningar bör öka, framför allt vad gäller industri-design.

Skälen för regeringens bedömning: Konstnärlig högskoleutbildning inom design- och formgivningområdet skall ge studenterna kunskaper, färdigheter och en arbetsmetodik för att på konstnärlig grund kunna utforma produkter och lösa gestaltningsmässiga, tekniska, praktiska, ekonomiska och miljömässiga problem inom sina respektive specialområden. Konstnärlig högskoleexamen med inriktning på design utfärdas vid Lunds, Göteborgs och Umeå universitet samt vid Konstfack. Utbildning inom design anordnas även vid Högskolan i Borås (textil formgivning), Högskolan i Växjö (glasformgivning) och Mälardalens högskola (teknisk illustration). Vidare planeras utbildningar inom området konst och kommunikation vid den blivande Malmö högskola.

I budgetpropositionen för år 1997 har regeringen understrukt betydelsen av utbildning på designområdet bl.a. genom att tillföra designutbildningarna vid Lunds, Göteborgs respektive Umeå universitet samt Konstfack utökade resurser för att kunna utbilda fler formgivare. Riksdagen har beslutat att nya permanenta utbildningsplatser skall tillskapas för designutbildningarna vid högskolorna i Borås och Växjö, samt vid Mälardalens högskola liksom vid den blivande Malmö högskola.

Under arbetet med förslaget till handlingsprogram framkom att svensk design- och formgivarutbildning enligt många mening förvisso håller en hög kvalitet, men att den behöver få ett bredare innehåll. Regeringen finner det angeläget att högskolor med designutbildning kan erbjuda både kvinnor och män utbildningsmöjligheter med orientering inom teknik och

ekonomi. Vidare bör inslagen av design och formgivning inom främst ingenjör- och ekonomutbildningarna öka.

Regeringen avser att ge Högskoleverket i uppdrag att utreda och utvärdera designutbildningarna inom högskolan. Därvid skall Högskoleverket undersöka om det föreligger behov av att förändra utbudet, utbildningarnas omfattning, innehåll, organisation och finansiering samt presentera förslag till hur sådana förändringar skall genomföras. Verket skall även kartlägga och ge förslag till utveckling av samarbetet mellan arkitekt- och designutbildningarna. I uppdraget ingår vidare att inventera vilka kombinationsutbildningar som förekommer vid olika högskolor vari utbildning i design kombineras med utbildning inom andra ämnesområden. Högskoleverket skall undersöka på vilket sätt dessa kompletterar de övriga designutbildningarna. Uppdraget skall redovisas senast den 26 februari 1999.

Regeringens åtgärd: Regeringen avser att under våren 1998 ge Högskoleverket i uppdrag att utvärdera designutbildningarna, varvid även så kallade kombinationsutbildningar med inslag av design skall ses över.

9.1.3 Samverkansfrågor

Regeringens bedömning: Inslaget av konstnärlighet, design och formgivning inom andra utbildningar, särskilt inom teknik och ekonomi bör öka. Sådana kombinationsutbildningar bör öka efterfrågan på och förståelsen för god arkitektur, formgivning och design inom tillverkningsindustrin.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Majoriteten av remissinstanserna välkomnar ett utökat samarbete mellan utbildningar med inriktning mot arkitektur, formgivning och design. Ett flertal remissinstanser framhåller att det finns ett starkt behov av att utbudet av utbildning med sådana kombinationer ökar, både för studenter i grundutbildning och för yrkesverksamma.

Flertalet remissinstanser anser vidare att det finns ett stort behov av samverkan mellan konstnärliga utbildningar och de ekonomiska och de tekniska utbildningarna. Vissa remissinstanser efterlyser också att samarbetet skall inkludera humanister och verksamma inom andra vetenskapsområden.

Skälen för regeringens bedömning: För att de estetiska värdena skall få större genomslag i olika delar av samhället bör kunskapen om god formgivning och design öka hos andra yrkeskategorier än formgivarna. Vidare bör kunskaper hos formgivare och designer om andra delar av produktionen öka. För att uppnå detta bör samverkan mellan olika utbildningar intensifieras.

Kunskap om arkitektur bör tillföras alla parter i byggprocessen. Byggande är ett lagarbete och studenter inom relevanta utbildningar bör redan under utbildningstiden samarbeta med de andra yrkeskategorierna.

Utöver arkitektutbildningarna (arkitekt-, landskapsarkitekt- och inredningsarkitektutbildningarna) finns det flera utbildningar med anknytning till planering, byggande och konst. Bland dessa kan särskilt nämnas civilingenjörsutbildningar med inriktning mot väg- och vattenbyggnad, samhällsbyggnadsteknik, lantmåteriutbildningar, den magisterutbildning med inriktning på planfrågor som bedrivs vid Högskolan i Karlskrona/Ronneby, den bebyggelseantikvariska utbildningen vid Göteborgs universitet och Kungl. Konsthögskolans påbyggnadsutbildning i arkitektur. Vid den blivande Malmö högskola planeras såsom ovan anförts ett antal utbildningar inriktade mot bebyggelseutveckling.

Ett viktigt led i regeringens satsning för att tillverkningsindustrin skall kunna satsa mer på produkternas design och formgivning är att kunskapen inom dessa områden ökar inom till exempel civilingenjör- och ekonomutbildningar. Ett målmedvetet strävande i den riktningen bör medföra att konkurrenskraften för den svenska industrins produkter kommer att stärkas. Regeringen har anslagit medel budgetåren 1995/96 och 1997 för projekt avsedda för konstnärers engagemang i den högre utbildningen särskilt inom områdena naturvetenskap, teknik och medicin. Avsikten är att dessa satsningar skall utvärderas under år 1998 med avseende på vilka erfarenheter de har givit. Ett centralt mål har varit att prova olika metoder för att öka inslagen av arkitektur, formgivning och design inom andra utbildningar och ge underlag för att kunna genomföra detta i större skala. Flera högskolor ger redan kombinationsutbildningar där tekniska utbildningar kombineras med t.ex. konstnärliga utbildningar.

Många utbildade designer och formgivare kommer att arbeta som egenföretagare, i mindre företag eller som konsulter. Denna arbetsform kräver kunskaper om andra delar av processen kring en produkts väg från idé till färdig produkt än själva formgivningen. Formgivare och designer behöver även kunskaper för att identifiera marknader för sina kunskaper och för de produkter som de har utvecklat. Designutbildningarna bör därför kompletteras med utbildning i bl.a. ekonomi och marknadsföring, vilket bör beaktas av högskolorna.

Samverkan inom forskning och konstnärligt utvecklingsarbete

Forskning och konstnärligt utvecklingsarbete inom området arkitektur, formgivning och design har stor betydelse för den framtida utformningen av den byggda miljön och de ting vi omger oss med. Genom forskning och konstnärligt utvecklingsarbete byggs den långsiktiga kunskapen inom området upp. Det är av stor vikt att den kunskap forskningen ger tas till vara inom de grundläggande högskoleutbildningarna samt att den når ut till praktikerna och att sambanden mellan forskare och praktiker stärks.

Behovet av samarbete och erfarenhetsutbyte mellan forskare och praktiker inom arkitektur, formgivning och design bör ytterligare betonas. I högskolans uppgift att samverka med det omgivande samhället ingår också ansvaret för att finna lämpliga former för detta samarbete. Högskolan skall inom ramen för sina ordinarie resurser medverka till att sprida såväl nationella som internationella forskningsresultat. Högskolan bör kontinuerligt utvärdera och söka nya former för att på egen hand eller

i samverkan med andra – den offentliga sektorn, näringslivet och olika organisationer – på ett effektivt sätt återföra forskningsresultaten till de yrkesverksamma.

Samverkan inom grundutbildning

Resurser har anvisats för samarbetsprojekt mellan de konstnärliga och tekniska utbildningarna och näringslivet, 4 miljoner kronor årligen för budgetåren 1997–1999. Denna form av samarbete inom ramen för den ordinarie utbildningen bör vidareutvecklas. Samtliga högskoleutbildningar, inte minst sådana inom arkitektur, samhällsplanering, konst, formgivning och design, bör regelbundet innehålla moment som sker i samverkan med det omgivande samhället och studenternas framtida arbetsgivare. Ett närmare samarbete med företag och andra organisationer ger det omgivande samhället en naturlig kanal in i högskolan samtidigt som högskolans kunskapsuppbyggnad stärks. I vilken utsträckning detta sker kommer att följas upp.

Genom att redan yrkesverksamma arkitekter, samhällsplanerare och formgivare deltar i fortbildning och vidareutbildning finns det tillfälle för ömsesidigt berikande möten mellan redan yrkesverksamma och studenter inom den grundläggande högskoleutbildningen. Studenterna får därmed redan under studietiden inblick i och en anknytning till arbetsmarknaden genom möjligheten att samarbeta i projekt med framtida arbetsgivare och deras kunder. Genom propositionen Högskolans ledning, lärare och organisation (prop. 1996/97:141, bet. 1997/98:UbU3, rskr. 1997/98:12) ges högskolan möjlighet att i ökad utsträckning rekrytera kvalificerade personer som lärare med huvudsaklig sysselsättning utanför högskolan. Därigenom kan förståelsen för andra verksamheter öka och kunskapen om respektive verksamhets villkor stärkas. Vidare bör ett ökat samarbete eftersträvas mellan studenter på arkitektur- och designutbildningar och studenter inom andra utbildningsområden.

Samverkan inom kompetensutveckling

Regeringen har erfarit att behov finns av ytterligare insatser för kompetensutveckling av redan yrkesverksamma arkitekter, samhällsplanerare, formgivare och andra aktiva i design- och byggbranschen. Även andra yrkesgrupper, t.ex. lärare och journalister, borde bibringas ökade insikter i och kunskaper om värdet av god arkitektur, formgivning och design. God design har blivit ett allt viktigare konkurrensmedel inom tillverkningsindustrin. Högskolan bör därför erbjuda kompletterande utbildning i formgivning och produktutveckling för tekniker och ekonomer inom tillverkningsindustrin i syfte att öka deras kunskap om designens betydelse och för att stimulera arbetsmarknadens efterfrågan på kompetenta formgivare.

När det gäller den byggda miljön har det till regeringen framförts att statens, kommunernas och den privata sektorns kompetens som byggherrar bör stärkas. Även kompetensen inom byggsektorn behöver höjas

framför allt vad gäller hur rådande byggnadsbestånd skall förvaltas och utvecklas. Prop. 1997/98:117

Synpunkter har framförts om att högskolans utbud av kurser för fortbildning och vidareutbildning inom områdena arkitektur, byggande och samhällsplanering bör utökas. Högskoleverket skall, inom ramen för uppdraget att se över arkitektutbildningarna, analysera om ett sådant behov föreligger.

Samverkan mellan högskola och folkbildning

Arkitektur, formgivning och design är kulturyttringar som vi ständigt kommer i kontakt med och kunskaper om dessa är en del av allmänbildningen. Det är en demokratifråga att människor kan tolka sin totala miljö för att kunna delta i debatten om denna och för att kunna påverka dess utformning. Utbildningssystemet skall förmedla en känsla för kvalitet och estetiska värden. För universitet och högskolor är det väsentligt att arbeta för att nå ut även till kvinnor och män som inte har studerat eller har för avsikt att studera vid högskolan. Här är samverkan med folkbildningen av central betydelse. Forskare bör vara aktiva inom folkbildningen och öka ansatserna till att i samarbete med skolor, museer och fackförbund på ett populärvetenskapligt sätt sprida kännedom om forskningsrön.

Regeringens åtgärd: Regeringen har anslagit resurser för projekt avsedda för konstnärers engagemang i den högre utbildningen särskilt inom områdena naturvetenskap, teknik och medicin. Högskoleverket har i uppdrag att under innevarande år utvärdera erfarenheterna från denna verksamhet. Regeringen har även anslagit resurser för samarbetsprojekt mellan de konstnärliga och de tekniska utbildningarna och näringslivet.

9.1.4 Forskning

Regeringens bedömning:

- Forskning och utveckling kring arkitektonisk kvalitet och gestaltning bör stärkas.
- Spridningen av erfarenheter och nyttiggörande av forskningsresultat om arkitektur, formgivning och design bör öka.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Ett flertal remissinstanser efterlyser mer forskning inom området samt att befintlig forskning i större utsträckning bör spridas till andra forskare, utbildningar och till allmänheten.

Arkus ifrågasätter att regeringen enligt dem minskar forskningsanslag för byggnadsforskning samtidigt som ambitionen höjs bl.a. för forskningen i och med handlingsprogrammet.

Skälen för regeringens bedömning: Den forskning som är relaterad till vår byggda miljö spänner över ett stort fält, från samhällsplanering till utformning av enskilda detaljer. Vid sidan av den forskning och forskar-

utbildning som bedrivs vid universitet och högskolor arbetar Riksbankens jubileumsfond med att utveckla ett program för forskning inom arkitekturområdet samt ett program som syftar till kunskapsutveckling om formgivningens roll för företagsutveckling.

Forsknings- och utvecklingsarbete inom formgivning och design bedrivs inom ramen för de resurser som anslås för konstnärligt utvecklingsarbete vid Konstfack och de konstnärliga designutbildningarna vid Göteborgs, Lunds och Umeå universitet. Omfattningen och resultaten av denna forskning är inte tillräckligt kända. Vidare bedrivs forskning med anknytning till designområdet vid humanistiska, samhällsvetenskapliga och tekniska fakulteter. Högskoleverket skall inom det uppdrag som beskrivs tidigare (avsnitt 9.1.2 Designutbildning) kartlägga innehåll och omfattning av konstnärligt utvecklingsarbete och forskning inom formgivnings- och designområdet.

9.1.5 Praktik för studenter

Regeringens bedömning: Högskolans studenter inom bl.a. arkitektur-, formgivnings- och designutbildningarna bör under utbildningstiden i ökad omfattning ges möjligheter att samverka med studenter inom andra utbildningar och delta i projekt med det omgivande samhället. Studenter inom designutbildningarna bör särskilt beredas möjlighet att samverka med studenter inom arkitektutbildningarna. Myndigheter och andra offentliga organ bör sträva aktivt efter att erbjuda kvinnliga och manliga studenter relevant yrkespraktik inom områdena arkitektur, formgivning, design och konst.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: De remissinstanser som yttrat sig över förslaget stöder förslaget om praktik för studenter. Några remissinstanser efterlyser tydligare förslag för hur praktiken för studenter skall realiseras.

Skälen för regeringens bedömning: Staten som byggherre och fastighetsförvaltare måste särskilt bemöda sig om att erbjuda konstnärlig praktik till studenter. Konstnärlig praktik kan jämföras med den yrkespraktik som inom ramen för utbildningen bereds studenterna i flertalet andra utbildningar. Statliga myndigheter bör eftersträva att involvera studenter inom arkitektur, formgivning, design, konst och byggnadsteknik i sin verksamhet vad gäller förvaltning, byggande och inredning av lokaler. Detta samarbete bör vara ett ömsesidigt berikande erfarenhetsutbyte. Studenterna får anknytning till arbetsmarknaden och kontakter bland yrkesverksamma. För myndigheterna är det en möjlighet att i sin roll som förebild vad gäller gestaltningen av det offentliga rummet ta till vara det nytänkande och den experimentlusta som finns bland studenterna. Statliga myndigheter och bolag kan erbjuda konstnärlig praktik på olika sätt, t.ex. genom tävlingar och uppdrag som lämpar sig som examensarbeten.

Högskoleverket skall inom det uppdrag som beskrivs tidigare (avsnitt 9.1.2 Designutbildning) även undersöka förutsättningarna för att studenterna i arkitekt- och designutbildningarna inom sin utbildning skall kunna genomföra praktik i arbetslivet.

9.2 Förskola och skola

Regeringens bedömning: Kunskap om och förståelse för god kvalitet inom arkitektur, formgivning och design bör öka hos det stora flertalet medborgare, vilket i sin tur bör medföra ett ökat intresse och deltagande i den offentliga debatten kring dessa frågor.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: De remissinstanser som yttrat sig i frågan stöder förslaget. Några efterlyser en tydligare formulering av åtgärdsförslaget. Vissa påpekar att det är ett eftersatt område och att skolan generellt saknar resurser för att förmedla kunskaper om arkitektur, formgivning och design. *Skolverket* ställer sig positivt till förslaget. *Konstnärsnämnden* betonar att även utbildningar med konstnärliga inslag som ligger inom Skolverkets tillsynsområde bör utvärderas.

Skälen för regeringens bedömning: Arkitektur, samhällsplanering, formgivning och design berör flera av skolans ämnen och ger därmed förutsättningar för en gränsöverskridande undervisning där teori och praktik kan varvas. Uppgifterna inom dessa områden löses typiskt i ett arbetssätt där olika krav skall jämkas samman i en problemlösningssprocess som också blir alltmer utmärkande för dagens arbetsliv. Samhällskunskap, historia, bild och slöjd är några av de ämnen där denna kunskap kan komma in som en naturlig del.

Barnens eget skapande är en viktig del i förskolan. Flickor och pojkar utforskar och upptäcker sin omgivning och utvecklar sin kompetens utifrån konkreta upplevelser och erfarenheter. Upplevelser som stimulerar känsla, nyfikenhet och fantasi är avgörande för att alla sidor hos den enskilda individen skall utvecklas. I det pågående integreringsarbetet mellan förskola och skola kan de olika pedagogiska traditionerna vidareutveckla en gemensam syn på skolmiljöns betydelse för det pedagogiska arbetet.

I de kursplaner som finns för grundskolan och gymnasieskolan ges förutsättningar för att arbeta med estetiska och kulturella frågor inom flera olika ämnen, eller i gemensamma temaarbeten. De enskilda skolorna har själva ett stort inflytande över undervisningen och har också möjlighet att profilera sig genom att t.ex. arkitektur, formgivning och design ingår i undervisningen. Skolverket har ett kontinuerligt ansvar för översyn av grundskolans och gymnasieskolans kursplaner. Inom en femårsperiod fr.o.m. år 1998 skall Skolverket se över samtliga nationellt fastställda kursplaner. Regeringen menar att det är angeläget att det i Skolverkets kontinuerliga översyn övervägs om arkitektur, formgivning och design är

ämnesområden som behöver förstärkas i kursplanerna för grundskolan och i gymnasieskolan.

Det finns även andra parter såsom myndigheter och organisationer som arbetar med att på olika sätt integrera kunskap om arkitektur, formgivning och design i utbildningen. Läromedel för grundskolan har tagits fram av bl.a. Boverket. Sveriges Arkitekters Riksförbund och Kommunförbundet arbetar kontinuerligt med frågorna. I samband med Kulturhuvudstadsåret 1998 har Riksantikvarieämbetet valt att under året särskilt uppmärksamma området i samarbete med vissa skolor och studieförbund. Syftet är att ta fram studiematerial kring den byggda miljön och utveckla lämpliga undervisningsmetoder. Riksantikvarie-ämbetet kommer under innevarande år att till regeringen redovisa det samarbete som genomförts med skolor och andra utbildningsinstitutioner. Dessa aktuella erfarenheter bör tas till vara och vidareutvecklas.

Regeringen vill vidare för riksdagens information orientera om det arbete som bedrivs inom Regeringskansliet i syfte att stärka kulturens roll i skolans verksamhet. År 1995 tillsattes arbetsgruppen Kultur i skolan. Gruppen bedriver en verksamhet utifrån tre teman varav ett är Skolan som kulturmiljö där skolbyggnadens arkitektur och miljöns utformning särskilt belyses. Det andra temat är Kulturarbetet i undervisningen där kulturarbetet skall ses i omedelbar förbindelse med elevernas läroprocesser. Det tredje temat är Delaktighet och eget skapande där utgångspunkterna är barnens rätt till medinflytande och respekt, deras rätt att göra sin stämma hörd och få sin vilja respekterad. En idéskrift kommer att presenteras av gruppen under våren 1998.

Regeringens åtgärder: Inom ramen för Skolverkets kontinuerliga översyn av kursplanerna bör området arkitektur, formgivning och design uppmärksammas.

Regeringens bedömning:

- Efterfrågan på och förståelsen för god arkitektur, formgivning och design bör öka.
- Svenska produkter nationellt och internationellt bör förknippas med högsta kvalitet i fråga om formgivning och design.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens bedömning.

Remissinstanser: Ett flertal remissinstanser påtalar vikten av en öppen och bred debatt om arkitektur, formgivning och design och anmäler också intresse för att medverka till att utveckla en sådan debatt. Emellertid påtalas att för en intensifierad debatt krävs också stöd och resurser.

Skälen för regeringens bedömning: Utan en levande och öppen debatt om arkitektur, formgivning och design och hur de påverkar vårt vardagsliv kommer inte utvecklingen att leda till bestående kvalitetsförbättringar. Om det endast i vissa delar av samhället finns kunskaper om och ett intresse för kvaliteten i vår byggda och gestaltade miljö och för våra bruksföremål kommer bara marginella effekter att uppstå. Ökade kunskaper och ökat engagemang kan däremot leda till en större efterfrågan på god arkitektur, formgivning och design.

Svensk arkitektur, formgivning och design behöver också sättas in i ett internationellt sammanhang som kan fokusera dess brister och förtjänster. Ett exempel är European – en europeisk sammanslutning av organisatörer av arkitektävlingar – där yngre svenska arkitekter deltar i återkommande idéävlingar över olika teman av betydelse för stads- och landskapsutvecklingen.

Det finns många parter som har möjlighet att bidra till förstärkt offentlig debatt: stat, kommun, landsting, utbildningsväsende, folkbildning, näringsliv, medier och enskilda har alla möjlighet att påverka. Tidningar, radio och TV har stor genomslagskraft. Även om utrymmet för arkitektur, formgivning och design i dag är begränsat i dessa medier har det påtagligt ökat under senare år. Flera av de åtgärder som föreslås bör leda till ökad mediebevakning som i sin tur kan stärka arkitekturens, formgivningens och designens roll i det allmänna medvetandet.

Regeringen har tidigare framhållit att det allmänna, i synnerhet staten, har möjligheter att genom eget agerande påverka intresset för arkitektur, formgivning och design både genom förebildligt handlande och genom initiativ inom bl.a. utbildningsväsendet. Staten har också möjligheter att skapa eller stödja forum för åsiktsutbyte och information samt bredda diskussionen genom att tillföra internationella erfarenheter.

Sådana insatser har också betydelse i ett utvidgat samarbete med näringslivet. De flesta företag tävlar i dag på europeiska eller globala marknader samtidigt som konkurrensen på hemmamarknaden ökar. Kunskapen om att ett medvetet utnyttjande av designkompetens kan vara en framgångsfaktor när det gäller att möta marknads- och användarkrav behöver många gånger öka hos både företag och offentliga myndigheter

som arbetar med näringslivsutveckling. Vidare behöver kunskapen öka om betydelsen av design hos såväl offentliga som privata köpare av designtjänster.

Prop. 1997/98:117

10.1 Debatt och utställning

Regeringens bedömning:

- Produktion av utställningar om svensk arkitektur, formgivning och design för nationell och internationell spridning bör uppmuntras.
- Sverige bör delta i de stora internationella utställningarna och i andra internationella sammanhang på ett sätt som främjar nationens anseende och det internationella idéutbytet.
- I budgetpropositionen för år 1999 har regeringen för avsikt att föreslå att Arkitekturmuseet tilldelas 2 miljoner kronor som skall disponeras för utvecklingsarbeten och pilotprojekt samt för att stärka den offentliga debatten.
- I budgetpropositionen för år 1999 har regeringen för avsikt att föreslå att Röhsska museet tilldelas 500 000 kronor för att utveckla uppgiften att bygga upp ett nätverk för konsthantverk, formgivning och design.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens bedömning.

Remissinstanserna: Museernas betydelse i sammanhanget poängteras av vissa remissinstanser. *Statens fastighetsverk*, *Svenska Arkitekters Riksförbund* och *Arkitekturmuseet* framför att Arkitekturmuseets uppdrag borde vidgas till att också omfatta trädgårdskonst och landskapsplanering samt möbler och inredning. *Växjö kommun* och *Folkbildningsrådet* påtalar vikten av att museets verksamhet och övriga utställningar också når ut i landet. *Riksantikvarieämbetet* vill lyfta fram läns museernas roll i sammanhanget. *Umeå universitet*, *Konstnärsnämnden*, *Konstakademien* och *Föreningen Sveriges Konsthantverkare och Industriformgivare* framför att det bör finnas ett permanent designmuseum. Vidare påtalar *Föreningen Svensk Form* behov av en mer publik plats för exponering av modern formgivning och design.

Skälen för regeringens bedömning: Arkitektur, formgivning och design representerar mycket av ett lands identitet och historia. Utställningar och museer kan bidra till att föra ut kunskap och information om ämnet, både i ett samtida och i ett historiskt perspektiv. Det finns också ett flertal myndigheter, organisationer och institutioner som bidrar till och utvecklar debatten om arkitektur, formgivning och design. Boverket, Riksantikvarieämbetet och länsstyrelserna är myndigheter som har information och rådgivning som viktiga inslag i sin verksamhet. Under senare år har också en del initiativ tagits vad gäller att sprida information och kunskap om vår byggda miljö, t.ex. Kulturhusens dag som arrangeras under Riksantikvarieämbetets ledning och Stadens dag som initieras av Stadsmiljörådet. Inte minst bomässorna är värda att uppmärksammas som intressanta inslag i den offentliga debatten.

I detta arbete har också folkbildningsorganisationerna en mycket viktig roll genom sin breda förankring i samhället och sin vana att utarbeta och driva särskilda utbildningssatsningar. Det ter sig därför naturligt att organisationernas erfarenheter och vilja att medverka i arbetet tas tillvara. Det är vidare angeläget att det allmänbildande arbete som sedan lång tid och på lång sikt bedrivs av institutioner och organisationer som Arkitekturmuseet, Stadsmiljörådet, Föreningen Svensk Form med Form/Design Center i Malmö och Röhsska museet fullföljs och utvecklas. Dessa har också i sina remissvar förklarat sig beredda att påta sig vidgade uppdrag.

Arkitekturmuseet och Boverkets stadsmiljöråd

Regeringen vill här särskilt uppmärksamma Arkitekturmuseets viktiga roll. Museet har bl.a. till uppgift att belysa byggnadskonsten, samhällsplaneringen och bebyggelseforskningen samt särskilt driva och stödja utställningar- och annan pedagogisk och debatterande verksamhet. En stor del av verksamheten bedrivs genom seminarier, utgivandet av skrifter, utställningar och arkivverksamhet. I och med att Arkitekturmuseet har flyttat in i rymligare lokaler ges nya möjligheter för museet att bedriva en verksamhet som vänder sig till en större publik. Regeringen anser att museet bör bli en mötesplats för allmänhet och yrkesfolk inom byggbranschen, där en levande debatt om arkitektur och samhällsplanering kan föras. Museets verksamhet bör även i utökad utsträckning få en spridning runt om i landet. Vidare vill regeringen påpeka vikten av att möjliggöra utvecklingsarbeten och pilotprojekt inom arkitekturens- och samhällsplaneringens område. Regeringen avser att i budgetpropositionen för år 1999 föreslå att Arkitekturmuseet anvisas 2 miljoner kronor vilka skall disponeras för utvecklingsarbeten och pilotprojekt där bl.a. nya arbetssätt och samarbetsformer kan sökas samt för att stärka den offentliga debatten.

Regeringen vill vidare framhålla betydelsen av Stadsmiljörådets verksamhet. Rådet är ett rådgivande organ inom Boverket som har till uppgift att verka för att den byggda miljön utvecklas så att den främjar god livskvalitet samt stimulera till debatt i den andan.

Röhsska museet

Det finns flera parter, både statliga, kommunala och ideella, som medverkar till att presentera och sprida kunskap om formgivning och design. Röhsska museet i Göteborg är i dag landets enda specialmuseum inom formgivnings- och designområdet. Museet, som är ett kommunalt museum med statsbidrag, arbetar med att bygga upp ett nätverk för konsthantverk, formgivning och design. Genom en ökad samverkan inom området ges möjlighet till gemensamma satsningar, samordning av utställningar stärkt opinionsbildning och andra åtgärder som bidrar till att öka intresset för formgivning, design och konsthantverk hos såväl företag som hos en bredare allmänhet. Arbetet med nätverket kommer att fortsätta under de kommande åren.

Regeringen anser att Röhsska museet har mycket hög kompetens inom sitt område och att det påbörjade nätverksarbetet redan medverkat till ett ökat kunskapsutbyte och ökad samverkan inom området. Museet bör därför ges ytterligare ekonomiskt utrymme att utveckla uppgiften som nätverksmuseum.

Att visa upp modern formgivning och design

Statens konstmuseer har i dag bl.a. ansvar för att bevara och förmedla den historiska utvecklingen på konsthantverksområdet från äldre tid till nutid. Dock kan inte hela formgivnings- och designområdet sägas täckas in i och med detta och någon statlig institution med sådant ansvar finns heller inte. Gränserna mellan arkitektur, formgivning, design och konst tenderar många gånger att vara tämligen flytande och det bör enligt regeringens bedömning övervägas om Moderna museet och Arkitekturmuseet kan få ett ansvar också vad gäller exponering av modern formgivning och design. Museerna har nyligen flyttat in i nya och utökade lokaler inom samma byggnadskomplex på Skeppsholmen i Stockholm vilket bör kunna bidra till ett utökat samarbete. Moderna museet har i dag till uppgift att visa nutida konst medan Arkitekturmuseet, som tidigare nämnts, skall verka för att belysa byggnadsutveckling och samhällsplanering. Regeringen vill för riksdagens kännedom meddela att det för närvarande pågår en analys inom Regeringskansliet bl.a. i syfte att överväga hur museernas ansvar för att visa upp modern formgivning och design kan förtydligas och utvecklas. Resultatet av analysen kommer att redovisas under våren 1998.

Regeringen har erfarit att Föreningen Svensk Form strävar efter att till skapa ett designcenter i Arkitekturmuseums tidigare lokaler på Skeppsholmen. Detta skulle kunna bidra till ytterligare fokusering på designområdet och att ett givande samarbete mellan föreningen, Arkitekturmuseum och Moderna museet skulle uppstå. Initiativet framstår som lovvärt.

För att förbättra möjligheten för en publik i hela landet att ta del av samtida bildkonst, formgivning och konsthantverk av god kvalitet kommer ett gemensamt uppdrag ges till Statens kulturråd, Statens konstråd, Konstnärsnämnden, Riksutställningar och Statens konstmuseer med Moderna museet.

Att visa upp och presentera svensk arkitektur, formgivning och design har betydelse både ur kulturell synpunkt och ur näringslivssynpunkt. När det gäller att stärka näringslivet får i huvudsak andra exponeringstillfällen sökas än de ovan nämnda. Det rör sig då främst om deltagande i kommersiella mässor och utställningar. Flera länder arbetar medvetet och framgångsrikt med att skärpa sin designprofil genom att medverka i och anordna internationella mässor och utställningar. I Sverige pågår för närvarande en utredning om en europeisk bostadsmässa i Malmö år 2001, vilket bör bli ett tillfälle att visa upp svensk arkitektur, formgivning och design samt att omsätta delar av handlingsprogrammets målsättningar i praktiken. Regeringen finner det angeläget att de strategiska tillfällen då Sverige bör visa upp svensk arkitektur, formgivning och design i inter-

nationella sammanhang identifieras med syftet att bidra till målinriktade statliga satsningar. Regeringen kommer att ge Svenska institutet i uppdrag att inkomma med en sådan redovisning.

Regeringens åtgärder:

- Inom Regeringskansliet har ett analysarbete inletts om hur ansvaret för att visa upp modern formgivning och design skall kunna förtydligas och utvecklas.
- För att förbättra möjligheten för en publik i hela landet att ta del av samtida bildkonst, formgivning och konsthantverk av god kvalitet ger regeringen ett gemensamt uppdrag till Statens kulturråd, Statens konstråd, Konstnärsnämnden, Riksställningar och Statens konstmuseer med Moderna museet.
- Svenska institutet kommer att ges i uppdrag att föreslå lämpliga tillfällen när Sverige bör delta i internationella designsammanhang.

10.2 Nationellt uppdrag inom formgivning och design

Regeringens förslag: Ett tidsbegränsat nationellt uppdrag inrättas inom området formgivning och design.

Regeringens bedömning: Regeringen avser att för perioden 1999–2001 ge uppdraget till Föreningen Svensk Form. I budgetpropositionen för år 1999 avser regeringen att föreslå att 1 miljon kronor anvisas för uppdraget.

Skälen för regeringens förslag: I Kulturutredningens slutbetänkande (SOU 1995:84) tas frågan om ett designråd upp. Ett designråd skulle enligt betänkandet ha till uppgift att initiera projekt, förmedla erfarenheter, publicera skrifter och marknadsföra svensk formgivning. Det finns emellertid redan i dag ett flertal organ som med statliga medel verkar för att främja svensk formgivning och design genom sina verksamheter. Det har också framkommit under arbetet med förslaget till handlingsprogram och av remissyttrandena att en organisatorisk förändring inte framstår som självklar. Mot den bakgrunden anser regeringen att det är lämpligast att söka lösningar som i första hand bygger vidare på befintliga organisationer.

Regeringen har i det föregående betonat vikten av att formgivning och design ges uppmärksamhet och att kunskapen om formgivningens och designens betydelse får en bred spridning. För att främjandet av svensk formgivning och design skall få önskvärd kraft måste satsningar genomföras på flera olika plan och avse bl.a. utbildning, utveckling, presentation, marknadsföring, internationella kontakter och internationell lansering. För att utvecklingen skall få fart och ges en målmedveten inriktning behöver insatserna samordnas. Regeringen vill därför föreslå att ett tidsbegränsat uppdrag ges vad gäller formgivning och design. I likhet med de nationella uppdrag som föreslogs i propositionen om kulturpolitik bör uppdraget ges för tre år.

Regeringen avser att ge Föreningen Svensk Form det nationella uppdraget vad gäller formgivning och design för perioden 1999–2001. I detta uppdrag skall föreningen verka för att främja svensk formgivning och design såväl nationellt som internationellt. Föreningens verksamhet bör göras mer publik och en viktig del bör vara att öka allmänhetens kunskaper om formgivning och design. Föreningen bör vidare initiera framåt-syftande projekt och förmedla erfarenheter t.ex. om framgångsrika designsatsningar. I uppdraget bör också ingå att utveckla hur beställarkompetensen hos myndigheter som handlar upp designprodukter kan höjas. Föreningen bör härvid arbeta för att det internationella kontaktnät som föreningen i dag har stärks. Initiativ bör tas till att utställningar i Sverige och utomlands genomförs. I detta sammanhang förutsätts ett nära samarbete med Röhsska museet. Föreningen bör också hålla kontakt med producerande företag och t.ex. samarbeta med dessa kring utåtriktad verksamhet. Inom ramen för sitt uppdrag bör Föreningen Svensk Form söka samverka med Röhsska museet, Moderna museet, Arkitekturmuseet, liksom med andra museer inom området, med högre utbildningar, Konstnärsnämnden, Riksutställningar, Statens konstråd, Svenska institutet och Stiftelsen Svensk Industridesign.

10.3 Design och näringsliv

Regeringens bedömning:

- Formgivning och design bör i större utsträckning används för att stärka det svenska näringslivets konkurrenskraft.
- Regionala mötesplatser och utställningsmöjligheter bör utvecklas där formgivare och designer och näringsliv kan mötas.

Arbetsgruppens förslag: Överensstämmer i huvudsak med regeringens bedömning.

Remissinstanser: De remissinstanser som yttrat sig i frågan instämmer i huvudsak med förslaget. Ett flertal remissinstanser understryker vikten av att bygga vidare på existerande organisationer och nätverk snarare än att skapa nya.

Skälen för regeringens bedömning: Formgivning och design har stor betydelse för industriella framgångar, inte minst på exportmarknaden, och bidrar väsentligt till utvecklingen av den svenska ekonomin och arbetsmarknaden. Vi befinner oss i dag i ett läge med en hårdnande internationell konkurrenssituation där gränserna mellan vara och tjänst blir allt mindre tydliga. Då blir olika särskiljande egenskaper allt viktigare för att skapa en konkurrenskraftig produkt och för att nå försäljningsframgångar. Allt högre krav ställs därför i dag på medveten utformning som kommunicerar kvalitet och ger föremålen och företagen en klar och tydlig identitet på den internationella marknaden.

Design, utnyttjad redan i tidiga utvecklingsskedan, utgör en effektiv metod för användarorientering och förbättrad analys av potentiella marknader. Svenskt näringsliv ligger här långt framme vad gäller vår kunskap om och långa tradition med att arbeta med skilda arbetslivsförhållanden

och utsatta grupper beroende av anpassade miljöer och produkter. Intresset i Sverige för designinsatser och metodutveckling inom bl.a. handikapp- och arbetsmiljöområdet vinner insteg inom allmän produktutveckling och väcker också internationellt intresse.

För att svensk design och formgivning i större utsträckning skall efterfrågas internationellt och förknippas med högsta kvalitet krävs olika insatser. Det handlar om att stärka näringslivets kunskaper, kompetens och intresse för design och formgivning, samt dess förmåga att hantera och upphandla designtjänster. Det är då inte endast frågan om att ge produkterna bättre utseende och funktion utan också om att ge verksamheten och dess produkter en artigen profil, att reducera produktionskostnader och energianvändning, att minimera ekologiska belastningar och att förbättra möjligheterna att utnyttja ny teknologi. Det gäller således att stärka insikten att design och formgivning inte bara är en slutprodukt utan skall ses som en del av den process som skapar produkten och inbegriper tillverkningsätt, marknadsföring, avsättning, användning samt destruktion och återvinning i ett medvetet kretsloppstänkande. Det är dessutom ett faktum att vackra och väl fungerande produkter får längre livslängd än andra produkter och därmed bidrar till bättre resurshushållning.

Syftet med statens nuvarande företagsinriktade insatser inom designområdet, främst genom Stiftelsen Svensk Industridesign, är att stärka de svenska företagens nationella och internationella konkurrenskraft, oavsett om produkten är en tjänst eller vara. Motivet för de statliga insatserna med designstöd och rådgivning är att kunskaper och kompetens i att hantera dessa frågor behöver öka i många företag. Speciellt påtagligt är detta i de mindre företagen där behovet är mera sällan återkommande och varierande över tiden, samtidigt som kvalificerade designinsatser kan vara den avgörande framgångsfaktorn. En av förklaringarna till underutnyttjande av designkunskaper inom svenskt näringsliv kan antas vara att design sällan ingår som ämne i ingenjörs- och ekonomiutbildningar. Det är främst under de senaste åren som design har uppmärksamats inom högskolans grundutbildningar utanför designhögskolorna. Bristande kunskap och förståelse för designens betydelse för sådant som konstruktion och produktion försvårar möjligheterna att utnyttja den potential design har för en produkts konkurrensförmåga.

Regeringen anser att det är angeläget att stärka den designfrämjande verksamheten. Detta bör främst ske på det regionala planet i syfte att effektivt nå såväl det regionala näringslivet som allmänheten. Utgångspunkten bör vara att bygga vidare på existerande offentliga och privata organ. I propositionen om regional tillväxt (prop. 1997/98:62) menar regeringen att den designfrämjande verksamheten bör kunna få en naturlig plats i en regional näringspolitik som håller på att utvecklas. En uppgift bör vara att bidra till att bilda nätverk mellan aktörer som arbetar med design och företagsutveckling. Det är vidare av stor vikt att det sker en ökad samverkan mellan näringslivet och bl.a. universiteten och högskolorna. Länsstyrelserna kan med sina regionala utvecklingsmedel finansiera insatser för att förstärka regionala nätverk, etablera regional utställningsverksamhet och öka rådgivningen till småföretag.

Näringslivet genomgår en fortlöpande omstrukturering mot en ökad andel tjänsteföretag. Denna process medför ökade krav på varumärken, profilering, utformning av trycksaker m.m. Regeringen anser mot bakgrund av detta att de statliga designfrämjande insatserna bör utvecklas ytterligare. Detta kan ske bl.a. genom att rådgivningen utökas till även andra designkompetenser utöver industriell design. Det är naturligt att denna vidareutveckling av de designfrämjande insatserna leds av Stiftelsen Svensk Industridesign i samverkan med Föreningen Svensk Form. Vidare kan samverkan ske med bl.a. regionala näringslivsorgan och näringslivsorganisationer samt med den sverigefrämjande verksamheten.

Frågan kring hur den designfrämjande verksamheten bör stärkas bereds för närvarande i Regeringskansliet. Regeringen är angelägen om att berörda aktörer och intressenter aktivt involveras i beredningsprocessen. Särskilt angeläget är det att näringslivet deltar.

En utgångspunkt för det föreslagna handlingsprogrammet är att estetisk omsorg är en viktig del av arbetet med kvalitetssäkring vid byggande och formgivning och därför ingår som en viktig del i samhällets resurshushållning. Miljöer och produkter som utformas med omsorg om såväl materiella och sociala kvaliteter som estetisk kvalitet har större förutsättningar att brukas med varsamhet. Det ger ökad livskvalitet men också en förlängd materiell livslängd.

Att i ekonomiska termer mer precist uttrycka konsekvenserna av det arbetssätt som propositionen vill introducera låter sig givetvis dock inte göras. Förslagen är utformade med utgångspunkt från att de skall genomföras inom nuvarande ekonomiska ramar. Även de uppdrag som regeringen ger till ett antal myndigheter skall finansieras inom gällande anslagsramar. Förslagen till ändringar i väglagen, plan- och bygglagen och lagen om byggande av järnväg kommer, såvitt regeringen kan bedöma, inte att medföra några kostnadsökningar.

12.1 Förslaget till lag om ändring i väglagen (1971:948)

4 §

I paragrafens *andra stycke* har tillagts att en estetisk utformning skall eftersträvas vid väghållning, dvs. vid byggande och drift av väg. Ändringen har behandlats i avsnitt 6.3.1. Vidare har ordet kulturmiljövård bytts till kulturmiljö, som är det begrepp som numera används.

13 §

Genom ett tillägg framhävs behovet av hänsyn till stads- och landskapsbilden och till natur- och kulturvärden vid byggande av väg. Ändringen har behandlats i avsnitt 6.3.1.

12.2 Förslaget till lag om ändring i plan- och bygglagen (1987:10)

2 kap. 2 §

Ändringen innebär att *första stycket* kompletteras genom att det anges att planläggning också skall främja en estetiskt tilltalande utformning av bebyggelse, grönområden, kommunikationsleder och andra anläggningar. Enligt andra stycket skall det som anges i första stycket också beaktas i andra ärenden enligt lagen. Syftet är att göra det tydligt att en estetiskt tilltalande utformning är ett allmänt intresse som skall beaktas vid förändringar av den byggda miljön.

Ändringen har behandlats i avsnitt 6.2.1. Begreppet estetiskt tilltalande har behandlats i avsnitt 6.1.

3 kap. 1 §

Ändringen innebär att paragrafens andra led, som behandlar byggnadens yttre, kompletteras med ett krav på detta skall vara estetiskt tilltalande. Således skall byggnader ha en yttre form och färg som är estetiskt tilltalande, lämpligt för byggnaderna som sådana och som ger en god helhetsverkan. Syftet är att det tydligt av lagtexten skall framgå att estetisk utformning är en viktig faktor vid utformningen av den byggda miljön.

Ändringen har behandlats i avsnitt 6.2.2. Begreppet estetiskt tilltalande har behandlats i avsnitt 6.1.

3 kap. 10 §

Ändringen innebär att begreppet särdrag byts till karaktärsdrag så att det är byggnadens karaktärsdrag som skall beaktas vid ändringar av byggnader. Syftet med ändringen är att understryka att det inte bara är enstaka unika detaljer hos den enskilda byggnaden som skall behandlas varsamt

vid ändringar utan också det som karaktäriserar en byggnad och dess samspel med omgivningen. Det skall således framgå att det allmänna varsamhetskrav som de aktuella bestämmelserna ger uttryck för innebär att också estetiska kvaliteter i den vardagliga bebyggelsemiljön skall beaktas vid ändringar av byggnader.

Ändringen har behandlats i avsnitt 6.2.3.

11 kap. 1 §

Ändringen innebär att *första stycket 1* kompletteras så att det framgår att byggnadsnämnden också skall verka för en estetiskt tilltalande stads- och landskapsmiljö. Syftet med ändringen är att understryka kommunernas ansvar för den byggda miljöns utformning och gestaltning.

Ändringen har behandlats i avsnitt 6.2.4. Begreppet estetiskt tilltalande har behandlats i avsnitt 6.1.

12.3 Förslaget till lag om ändring i lagen (1995:1649) om byggande av järnväg

1 kap. 3 §

Ändringen innebär att de allmänna intressen till vilka hänsyn skall tas vid planläggning, byggande och underhåll av järnväg exemplifieras enligt mönster från väglagen (1971:948). Vidare understryks genom ett tillägg att en estetisk utformning skall eftersträvas. Ändringen har behandlats i avsnitt 6.3.2.

1 kap. 4 §

Ändringen motsvarar den som gjorts i 13 § väglagen (1971:948). Den har behandlats i avsnitt 6.3.2.

Detta förslag till handlingsprogram för arkitektur och formgivning tar sin utgångspunkt i de målsättningar som formulerats i propositionen Kulturpolitik (1996/97:3). Utifrån fem teman anger arbetsgruppen mål och förslag till åtgärder för statens framtida arbete för att utveckla och förbättra förutsättningarna för den byggda och gestaltade miljön. Arbetsgruppens förslag till åtgärder innebär i korthet följande.

Offentligt och förebildligt

- Statliga myndigheter som förvaltar byggnader och anläggningar skall senast år 1999 ha upprättat kvalitetsprogram för hur arkitektoniska och gestaltningsmässiga kvaliteter skall främjas.
- Statens fastighetsverk ges under år 1998 i uppdrag att initiera ett ökat samarbete och erfarenhetsutbyte mellan de statliga myndigheter som förvaltar fastigheter. Frågor som i samverkan med de övriga myndigheterna bör tas upp är bland annat kvalitetsaspekter, varsamhetsaspekter och upphandling av arkitekt- och konsulttjänster.
- Statens fastighetsverk ges under år 1998 i uppdrag att utarbeta en skrift med goda exempel på arkitektoniska lösningar och hur kvaliteter tagits tillvara eller förstärkts i förvaltningsskedet. Skriften bör ge råd och vägledning för beställare som står inför en om-, till- eller nybyggnad.
- Arbetsgruppen tar fram ett kvalitetsprogram för Regeringskansliets lokaler och föreslår hur beställarkompetensen kan främjas.

Det offentliga rummet

- Boverket och Riksantikvarieämbetet ges under år 1998 i uppdrag att utifrån konkreta exempel sprida erfarenheter och utveckla metoder om hur lokala handlingsprogram för den byggda och gestaltade miljön kan främja och stärka miljökvaliteter.
- Riksantikvarieämbetet ges under år 1998 i uppdrag att i samverkan med Boverket och i samråd med Kommunförbundet och med ledning av såväl kommunala som internationella erfarenheter studera lämpliga former för samverkan mellan den offentliga och privata sektorn inom särskilda bevarandeområden.
- Utvecklingsarbeten och pilotprojekt, utställningar, publikationer och tävlingar inom områdena arkitektur, formgivning och design främjas.
- Statens konstråd ges i uppdrag att stimulera till förbättringar i den inre och yttre offentliga miljön.

Kunskap och kompetens

- Högskoleverket ges under år 1998 i uppdrag att utvärdera designutbildningarna, varvid även så kallade kombinationsutbildningar med inslag av design ses över.
- Omfattning och inriktning av den forskning som bedrivs inom designområdet följs upp under år 1998.
- Erfarenheterna från regeringens satsningar på samverkansprojekt i syfte att stimulera konstnärliga inslag i tekniska utbildningar utvärderas av Högskoleverket under år 1998.
- Den gestaltade miljöns område skall inta en särställning inom ramen för uppdraget till Högskoleverket avseende samverkan mellan forskare och folkbildning. Uppdraget ges under år 1998.
- Myndigheter och andra offentliga organ skall aktivt arbeta för att involvera studenter inom områdena för arkitektur, formgivning och konst vid gestaltning av det offentliga rummet.
- Inom ramen för Skolverkets kontinuerliga översyn av kursplanerna skall området arkitektur, formgivning och design särskilt uppmärksammas under åren 1998-99.

Information, debatt och marknad

- Arbetsgruppen utarbetar förslag till hur ansvaret för exponering av modern formgivning och design kan förtydligas och utvecklas.
- Arbetsgruppen utarbetar förslag till hur Stadsmiljörådet kan få en mer oberoende ställning.
- Svenska institutet och Exportrådet ges under 1998 i uppdrag att i samarbete med Nämnden för Sverigefrämjande i Utlandet identifiera strategiska tillfällen när Sverige bör delta i internationella designsammanhang.

Lagstiftning och andra styrmedel

- Grundläggande krav på estetisk hänsyn förs in i plan- och bygglagen, väglagen och lagen om byggande av järnväg. Varsamhetskravet förtydligas i plan- och bygglagen.
- Arbetsgruppen genomför en analys av hur nuvarande statliga stödssystem påverkar eller kan påverka kvalitetsfrågor.
- Gestaltningsaspekterna lyfts fram i samband med informationsinsatser för de lokala investeringsprogrammen för hållbar utveckling. Arbetsgruppen samordnar detta med det kansli inom Miljödepartementet som ansvarar för investeringsbidraget.

Förslag till lag om ändring i plan- och bygglagen (1987:10)

Härigenom föreskrivs att 2 kap. 2 § och 3 kap. 1 och 10 §§ plan- och bygglagen (1987:10) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap.

2 §

Planläggning skall, med beaktande av natur- och kulturvärden, främja en ändamålsenlig struktur av bebyggelse, grönområden, kommunikationsleder och andra anläggningar. Även en från social synpunkt god livsmiljö, goda miljöförhållanden i övrigt samt en långsiktigt god hushållning med mark och vatten och med energi och råvaror skall främjas. Hänsyn skall tas till förhållandena i angränsande kommuner.

Planläggning skall, med beaktande av naturvärden, kulturvärden och *estetiska värden*, främja en ändamålsenlig struktur av bebyggelse, grönområden, kommunikationsleder och andra anläggningar. Även en från social synpunkt god livsmiljö, goda miljöförhållanden i övrigt samt en långsiktigt god hushållning med mark och vatten och med energi och råvaror skall främjas. Hänsyn skall tas till förhållandena i angränsande kommuner.

Vad som anges i första stycket skall beaktas även i andra ärenden enligt denna lag.

3 kap.

1 §

Byggnader skall placeras och utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- eller landskapsbilden och till kultur- och naturvärden på platsen. Byggnader skall ha en yttre form och färg, som är lämplig för byggnaderna som sådana och ger en god helhetsverkan.

Byggnader skall placeras och *estetiskt* utformas på ett sätt som är lämpligt med hänsyn till stads- eller landskapsbilden och till kultur- och naturvärden på platsen. Byggnader skall ha en yttre form och färg, som *passar för omgivningen och* för byggnaderna som sådana *så att* en god helhetsverkan *kan uppnås*.

Ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens särdrag beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas tillvara.

Ändringar av en byggnad skall utföras varsamt så att byggnadens *karaktärsdrag* beaktas och dess byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden tas tillvara.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1999.

Härigenom föreskrivs att 4 och 13 §§ väglagen (1971:948) skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 §

Väghållning omfattar byggande och drift av väg.

Vid väghållning skall tillbörlig hänsyn tas till enskilda intressen och till allmänna intressen, såsom trafiksäkerhet, miljöskydd, naturvård och kulturmiljö vård.

Vid väghållning skall tillbörlig hänsyn tas till enskilda intressen och till allmänna intressen, såsom trafiksäkerhet, miljöskydd, naturvård, *kulturmiljö samt estetiska krav.*

13 §

Vid byggande av väg skall tillses, att vägen får sådant läge och utförande att ändamålet med vägen vinnes med minsta intrång och olägenhet utan oskälig kostnad.

Vid byggande av väg skall tillses, att vägen får sådant läge och utförande att ändamålet med vägen vinnes med minsta intrång och olägenhet utan oskälig kostnad *samt med hänsynstagande till stads- och landskapsbilden och till natur- och kulturvärden.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1999.

Härigenom föreskrivs att 1 kap. 3 § lagen (1995:1649) om byggande av järnväg skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 kap.

3 §

Vid planläggning av järnväg och vid prövning av ärenden om byggande av järnväg skall lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m. tillämpas. Vid planläggning, byggande och underhåll av järnväg skall hänsyn tas till både enskilda och allmänna intressen.

Vid planläggning av järnväg och vid prövning av ärenden om byggande av järnväg skall lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser m.m. tillämpas. Vid planläggning, byggande och underhåll av järnväg skall hänsyn tas till både enskilda *intressen och allmänna intressen såsom miljöskydd, naturvård, kulturmiljö samt estetiska krav.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1999.

Hovrätten för Övre Norrland (sid 57-62, 65-66), Kammarrätten i Göteborg (sid 57-62, 65-66), Länsrätten i Östergötlands län (sid 57-62, 65-66), Stiftelsen Svenska Institutet, Fortifikationsverket, Statens järnvägar, Banverket, Vägverket, Sjöfartsverket, Luftfartsverket, Postfastigheter AB, Telaris, Statens fastighetsverk, Statens lokalförsörjningsverk, Folkbildningsrådet, Riksrevisionsverket, Akademiska Hus AB, Vasakronan AB, Statens skolverk, Högskoleverket, Uppsala universitet, Lunds universitet, Göteborgs universitet, Umeå universitet, Kungl. Tekniska högskolan, Luleå tekniska universitet, Högskolan i Borås, Högskolan i Gävle/Sandviken, Högskolan i Karlskrona/Ronneby, Högskolan i Växjö, Konstfack, Kungl. Konsthögskolan, Mälardalens högskola, Sveriges lantbruksuniversitet, Chalmers tekniska högskola AB, Statens kulturråd, Konstnärsnämnden, Statens konstråd, Riksantikvarieämbetet, Statens konstmuseer, Arkitekturmuseet, Jämtlands läns museum, Älvsborgs läns museum, Riksutställningar, Närings- och teknikutvecklingsverket (NUTEK), Turistdelegationen, Sveriges Exportråd, ALMI Företagspartner AB, Boverket, Stadsmiljörådet, Byggforskningsrådet, Länsstyrelsen i Stockholms län, Länsstyrelsen i Södermanlands län, Länsstyrelsen i Hallands län, Länsstyrelsen i Norrbottens län, Stockholms kommun, Växjö kommun, Sölvesborgs kommun, Helsingborgs kommun, Malmö kommun, Göteborgs kommun, Hjo kommun, Gävle kommun, Östersunds kommun, Luleå kommun, Konstakademien, Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond, Föreningen Svensk Form, Svenska Kommunförbundet, Landstingsförbundet, Sveriges Industriförbund, Landsorganisationen, LO (Färg, form och estetikgruppen), ArkitektFörbundet, Byggekostnadsdelegationen, Form/Design Center, Folkbildningsförbundet, Föreningen förnya Stadskärnan, Föreningen Svenska Industridesigner, Föreningen Sveriges Konsthantverkare och Industriformgivare (KIF). Föreningen Sveriges landsantikvarier, Föreningen Sveriges länsantikvarier, HSB:s Riksförbund, Hyresgästernas Riksförbund, Kalmar Konstmuseum, Kretsloppsdelegationen, Landskapsarkitekternas riksförbund, Länsarkitektföreningen, Nämnden för Sverigefrämjande i Utlandet, Organisationskommittén Malmö högskola, Riksbyggen, Röhsska museet, Rörelsefolkhögskolornas organisation, Stiftelsen Konsthantverkscentrum, Stiftelsen Svensk Industridesign, Stockholms Typografiska Gille, Svenska Arkitekters Riksförbund, Svensk Bostadsmässa, Bo 2000, Svenska föreningen för byggnadsvård, Svenska Inredningsarkitekters Riksförbund, Sveriges allmännyttiga bostadsföretag (SABO), Sveriges arkitekt- och ingenjörföretagsförening, Sveriges bostadsrättsföreningars centralorganisation, Sveriges Rese- och turistråd, Sveriges Stadsarkitektförening.

Därutöver har kompletterande synpunkter kommit in från Bygg klokt (gemensamt projekt för sju handikapporganisationer), EIDD Sverige (European Institute for design and Disability), Arkus, Studenterna vid Institutionen för landskapsplanering vid Ultuna och Alnarp, Ytterborn&Fuentes, Rune Monö, Regionförbundet i Kalmar, Kai Wartainen.

Deltagarförteckning remissmöte

Prop. 1997/98:117

Bilaga 4

ArkitektFörbundet, Arkitekturmuseet, Banverket, Boverket, Byggforskningsrådet, Byggkostnadsdelegationen, Chalmers tekniska högskola AB, Form/Design Center, LO (Färg, form och estetikgruppen), Föreningen Föryta Stadskärnan, Föreningen Svenska Industridesigner, Gävle kommun, Hyresgästernas Riksförbund, Högskolan i Gävle/Sandviken, Högskoleverket, Kalmar Konstmuseum, Konstfack, Konsthögskolan, Konstnärsnämnden, KTH, Luftfartsverket, Lunds univeritet, Länsstyrelsen i Stockholms län, Nationalmuseum, Organisationskommittén Malmö högskola, Riksantikvarieämbetet, Riksbyggen, Röhsska museet, Sjöfartsverket, Stadsmiljörådet, Statens fastighetsverk, Statens kulturråd, Stiftelsen Konsthantverkscentrum, Stiftelsen Riksbankens Jubileumsfond, Svensk Form, Svenska Arkitekters Riksförbund, Svenska Inredningsarkitekters Riksförbund, Svenska Kommunförbundet, Sveriges arkitekt- och ingenjörföretagsförening, Sveriges bildkonstnärsfond, Sveriges bostadsrättsföreningars centralorganisation, Sveriges lantbruksuniversitet, Stiftelsen Svensk Industridesign, Umeå universitet, Uppsala universitet, Vägverket.

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 5 mars 1998

Närvarande: statsministern Persson, ordförande, och statsråden Hjelm-Wallén, Peterson, Freivalds, Wallström, Tham, Åsbrink, Schori, Andersson, Winberg, Uusmann, Ulvskog, Sundström, Johansson, von Sydow, Klingvall, Pagrotsky, Östros

Föredragande: Marita Ulvskog

Regeringen beslutar proposition Framtidsformer – Handlingsprogram för arkitektur, formgivning och design